

Բովանդակություն

Բնաբան.....	2
Երկու Խոսք.....	3
Անդունդի Եզրին.....	4
Կեղծիքի Գերությունը.....	6
Կեղծիքը Զինաթափած Ժողովուրդը.....	10
Նախ Մարդ.....	11
Ինքնաճանաչություն.....	13
Պատճառ և Հետևանք.....	16
Անբարոյավետ Խոսքը.....	17
Արիադավան Ժողովուրդ.....	19
Հայրենիք և Հայրենասիրություն.....	21
Չարարվեստ Տականքները.....	24
Առյուծածին Մայրեր.....	26
Մի Նախագիծ.....	27
Բախտորոշ Մտավորականություն.....	31
Վերջին Խոսք.....	35

Բնաբան

Միրելի հա՛յ ընթերցող, հա՛յ մարդ, առավել ևս հա՛յ երիտասարդ: Սույն գրքույկը առաջին անգամ տպագրվել է մոտ 100 տարի առաջ: Մակայն այսօր էլ այն արդիական է, քանզի ոչ միայն չեն վերացել գրքույկի մեջ վերը հանված խնդիրները, այլև ավելի են ահագնացել խտացել հայ ազգին օրըստօրե պարուրող ամենակուլ փորձությունները: Համահարթեցնող ու տարալուծող արդի աշխարհի անդուլ պայքարում խաղաղույթ է առաջադրված Հայ տեսակի լինելիության խնդիրը:

Այս հրատարակությունը մի ճիգ է՝ երիտասարդության ուշադրությունը հրավիրելու անկրկնելի գորավար, տեսաբան, գաղափարախոս, փիլիսոփա, հռետոր Գարեգին Նժդեհի անանցելի արժեք հանդիսացող «Որդիների պայքարը հայրերի դեմ» հրապարակախոսության գործին: Իր այս գրքույկում փառապանծ հայրիդն հայ երիտասարդությանը կոչ է անում որդիների ու հայրերի պայքարը բարձրացնել որակական մի նոր աստիճանի:

Հնարավորինս մատչելի դարձնելու համար, փորձել ենք նյութի շարանդրանքը մոտեցնել արդի հայերենին՝ առանց խաթարելու խոսքի շունչն ու ոգին: Եվ ինչպես պատեհ առիթով նկատեց մի լավ բարեկամ. «Մեզ պետք չեն նոր նժդեհագետներ ու նժդեհաբաններ: Մեզ պետք է Նժդեհի պատգամներով սնված ու ապրող սերունդ»:

Ուրեմն առաջ՝ զինվելու մեծ մարգարեի բոցաշունչ իմաստությամբ ու ապրելու՝ նրա օրինակով:

Երկու խոսք

Կ' ուզեի, որ իմ խոսքը՝ ուղղված քեզ, հա՛յ երիտասարդություն, առաջին հաղորդագրության ազդեցությունն ունենար: Կ' ուզեի, որ քեզ համար գրված խորհրդածությանս այս էջերը ընդունեիր ինչպես ծարավ դաշտը ցողն է ընդունում: Հոգեփոխել քե՛զ կ' ուզեի ճշմարտության ուժով, փրկել քեզ և քո միջոցով գաղութահայությունը կեղծիքի գերությունից:

Եթե դու չես թող խոստովանեմ՝ գաղութներում միայն քեզ եմ հավատում, եթե չես կամ պիտ չդառնաս ճանապարհ փրկության մեր ժողովրդի համար՝ նրա համար կմնա մի հատիկ ճանապարհ... դեպի գերեզմանատուն: Եթե դու էլ պիտի նմանվես այն սերունդներին, որոնցից <<մի բուռ հող>> իսկ չի մնացել՝ օտարի լուծը և տառապանքը պիտ մնան քո ժողովրդի բաժինը: Որբ, գաղթական, հայ անունները պիտ շարունակեն մնալ, որպես նույնանիշ բառեր: Եվ պիտ երկարի խաչելիության հոգեվարքը և ուշձանա հարությունը ցեղիդ:

Չե՛, չե՛, ես հավատում եմ քեզ, քո ներքին մարդուն և Հային: Հավատում եմ, որ դու հրամայողաբար պիտ դառնաս ուխտված և վրիժակ սերունդ՝ դյուցազնախառն սերունդը մեր, որի ջանքերով Հայաստան երկիրը պիտ դառնա Նոր Մպարտա՝ Արևելքի սրտի մեջ: Ես հավատում եմ քեզ և ահա՛ թե ինչո՞ւ եմ քեզ ուղղում իմ <<Bon quart>>-ը: Դա քառորդապահի իմ աղաղակն է ուղղված քեզ, աղաղակը, կանչը նավաստիների, որ գիշերներն իրար կ' ուղղեն ամեն քառորդ ժամ:

Bon quart ! Խռովահույզ ծովը, խավարն անթափանց, վտա՛նգ, վտա՛նգ կա նավի համար: Մակայն, նավազներն արթուն են, պատրաստ և սթափ: Նավը՝ ալեկոծ, բայց անսույզ պիտ հասնի նավահանգիստ: Այս խռով, խավար և նենգ ժամանակներում, երբ այնքան մեծ և իրական է վտանգը ցեղի համար, քե՛զ, հայ երիտասարդություն, ես քե՛զ իմ անհանգստացուցիչ աղաղակն եմ ուղղում:

ԱՆԴՈՒՆԴԻ.....ԵԶՐԻՆ

Ազգերի կյանքը ժամանակաշրջաններ ունի, երբ որդիները հարկադրաբար իրենց հայրերի դաստիարակիչը կհանդիսանան: Նման մի ժամանակաշրջան է ապրում օրվա հայությունը: Երբեք, հա՛յ երիտասարդություն, մեր ազգն ու ազգայնությունը այնքան լրջորեն վտանգված չի եղել, որքան այսօր: Ինչպես և երբեք մեր ժողովուրդն այն աստիճան պառակտված ու տկարացած չի եղել, ինչպես այժմ: Քո ժողովուրդը բաց աչքերով աշխատում է իր մահացու թշնամիների համար. կատարում ամեն ինչ, որ գալիք աղետը թրքական վտանգը, որ դամոկլյան սրի նման կախված է իր գլխին, որ վաղվա աղետը լինի անչափելիորեն մեծ, անդիմագրավելի և անդարմանալի, որ դա լինի <<իններորդ ալիքը>> մեզ համար: Մենք պառակտված ենք:

Իսկ նման ժողովուրդը նվազ է ուշադրություն դարձնում արտաքին իրական, թե հավանական վտանգի վրա: Հայության հայացքն ուղղված չէ արտաքին թշնամուն, որ հարկադրված լինի չափավորելու կամ ի սպառ արգելելու ներքին տարակարծությունները: Երբ ազգերը այսօր կեռան հոգով, գիտության նորագույն գեներով իրենց միտքն ու բազուկը կզինեն՝ ցեղամիջյան անողոք պայքարում հաղթանակելու կամ հաջողությամբ դիմագրավելու համար, հայությունը շարունակում է կորովաթափ լինել ներքին անփառունակ ճակատների վրա, նա պատրաստվում է վաղվա մահաբեր պարտության համար: Մի ժողովուրդ, որի որոշ տարրերը կարծես արդեն հաշտվել են իրենց ցեղի գլխովին կորչելու մտքի հետ և կցուցադրեն մահվան դատապարտված հոգեբանություն: Սրանք արևելյան ճակատագրապաշտությամբ ամեն ինչ թողել են բախտի կամքին և անհանգստանալու պատճառ չունեն: Կան և այնպիսիները, որոնք կուզեն և՛ անկախ Հայրենիք ունենալ, և՛ վաղը պարտված տեսնել արտաքին թշնամուն, բայց նախապատրաստվելու փոխարեն կխոսեն ու կգրեն միայն: Եվ գրեթե բոլորն էլ կշարունակեն զարմանալ միամտորեն, թե ինչո՞ւ աշխարհն անտարբեր կմնա մեր Գողգոթայի հանդեպ, թե ինչու մենք սպեղանի կսպասենք, բայց նորանոր վերքեր կստանանք: Դժվար է, ընթերցո՞ղ, անկարելիության աստիճան դժվար է ընդհանուր գծերով բնութագրել հոգեբանական այն հեղձուցիչ մթնոլորտը, որի մեջ շնչում է հայությունը:

Սպանի չ իրականություն, ուր գոյություն չունի մի հասիկ օրենք, կանոն իսկ, պարտադիր բոլորի, բոլորի համար, ուր որոշ տարրեր հանցապարտորեն ժխտում են և՛ ազգային սրբությունները, և՛ բարոյական արժեքները, ուր կա առատորեն թույն, մադձ, գռեհկություն, կա դիմաճռություն, ծաղրանք, չարարվեստ խճրճանք, ուր մարդիկ դառել են դառնախոս, նեղսիրտ, եսական, ուր տիրող հոգևոր մրավոդության պատճառով նոր հեղինակություններ չեն ստեղծվում և հները չեն հարգվում, ուր մտաբարոյական ընդհանուր աղավաղության մեջ մարդիկ կարծեք դադարել են իրար հասկանալուց և ուր հնարավոր չէ գլուխ հանել որևէ ազգաշեն գործ, ուր կեղծիքն է կազմում որոշ քաղաքական հոսանքների բարոյական դրամագլուխը, ուր ամբողջ կազմակերպություններ ապրում են կեղծիքի և մտավոր կուրության մեջ՝ շրջելով անդունդի եզրին: Եվ այդ ամենն այն ժամանակ, երբ թրքությունը տապարն է դրել մեր ցեղի գոյության ծառի արմատներին: Աննպատակ և ուղեկորույս ժողովուրդ, որ, կորցնելով իր ազգային իդեալը, վերածվել է <<անհատների փոշու>>: Գողգոթաների տե՛ր ժողովուրդ, որի որոշ տարրերի համար ազգային դատ չկա, արտաքին պայքար գոյություն չունի, տարրեր, որոնք այլևս ոչինչ չեն ուզում աշխարհից, բացի ժամանակավոր կերն ու հանգիստը: Հանցավոր տարրեր, որոնք մեր դերն այլևս վերջացած են համարում մարդկության պատմության մեջ և անվրդով թեքվում դեպի այլասերում և դանդաղ անհետացում: Ահա՛ մոտավորապես այն սպանիչ մթնոլորտը, ստեղծված քո հայրերի կողմից, անուղղելի հայրեր, որոնք շարունակում են իրենց հին մեղքերն ու սխալները սնուցել նորերով, ազգ և ազգայնություն վտանգի մատնած հայրեր, որոնց վերադաստիարակիչը, դո՛ւ, հարկադրաբար դո՛ւ պիտ լինես, հա՛յ

երիտասարդություն: Դժբախտություն է, սակայն, երբ դաստիարակիչն ինքը ևս կարիք ունի դաստիարակության: Որպես հարազատ ծնունդը մեր տխուր միջավայրի՝ դու էլ, հայ երիտասարդություն, հոգեբանորեն դու էլ գերծ չես ստվերային կողմերից:

Վերադաստիարակիչի վսեմ առաքելությունը հաջողությամբ պսակելու համար, քեզ պետք է նախ ամոթով երես դարձնել այն անիմաստ կյանքից, որ քարշ են տալիս կեղծապաշտ հայրերդ, անասնացուցիչ կյանք, որ մարդուն կդարձնե այն, որին աշխարհաձանոթ Տոլստոյը զգվանքով <<հիմար միս>> անունն է տվել: Քե՛զ, նախ քե՛զ պետք է հոգեփոխվել, իսկ այդ անելու համար դու օրվա հայրերիդ երեսին պիտի շարտես քո վճռական ոչը և ապա հոչակես քո նոր ուխտը, թե հայրերիդ դաստապարտելի ընթացքի պատճառով վտանգված մեր ցեղի ապագան փրկելու սրբազան մտահոգությամբ վճռել ես հետայսու ապրել միայն երկու բանի՝ Հայրենիքիդ և իր անկախության համար: Այո՛, դու պիտի լինես ուխտվածների սերունդ և որպես այդպիսին պիտ վերադաստիարակես քեզ ապա դառնաս դաստիարակիչը հայրերիդ: Այլ կերպ հայությունը կմնա մեկն այն դժբախտ ժողովուրդներից, որոնք գոյություն ունեն, բայց չեն ապրում, որոնք աշխարհում են, բայց աշխարհից չեն: Այլապես քո ժողովուրդը իր տեղն արևի տակ աստիճանաբար պիտ զիջի իրեն շրջապատող այն գայլ ցեղերին, որոնց համար կյանքը լոկ առևտուր կամ լուսնայափոխություն է: Քեզ պետք է հոգեփոխվել, իսկ դա նշանակում է թե դու պիտ դառնաս հակապատկերը հայրերիդ: Նրանցից շատերը դեռ այն են, որոնց կխարազաներ Նագովրեցու խոսքը՝ <<ծույլ և նենգ ստրուկներ>>: Շատերը նրանցից չուզեցին զիտենալ, թե ինչպե՛ս մեր ժողովրդի մի մասը պայքարեց հանուն ազատ և անկախ Հայրենիքի համար: Մեր անհավասար Ազատամարդի օրերին, երբ հայությունը աստիճանաբար կբարձրանար դարերի ստրկության ճահճից, և երբ մարդկության լավագույն ներկայացուցիչները հոգեպես կզինակցեն մեզ, նրանցից շատերը՝ անընդունակ հանդգնելու և զոհաբերելու աստվածային արվեստին, խուսափեցին ազգային դատի խաչակիր զինվորը լինելու պատվից: Հեռուներից խոսեցին Հայաստանի մասին՝ առանց այդ սուրբ և հերոսական երկիրը ճանաչած լինելու: Հայիոյեցին հաճախ հեղափոխությունը և խճճացին նրա Աստվածաշունչ Նահատակներին՝ առանց հասկանալու թե Աստվածությունը հայիոյված չի՛ լինի: Հանրապետության օրով չվերադարձան երկիր, որովհետև մեր նորագույն Հայրենիքում դեռ բավարար քանակությամբ նույնիսկ չոր հաց չկար: Կար սակայն արտաքին վտանգը՝ սև ամպի պես կախված հանրապետության գլխին: Շատերը դուրս մնացին Հայաստան երկրից, մնացին անտարբեր ու անկարեկիր, բայց մեծապես օգտվեցին մեր ժողովրդի վարած գոռ ազատամարտերի շնորհիվ մարդկության մեջ դեպ հայությունը առաջացած համակրանքից: Բարոյապես չարաշահեցին և՛ անօրինակ մարտիրոսագրությունը, և՛ նորագույն հերոսականը մեր ժողովրդի: Ամենուրեք և մի շտ էլ այդ տարրերը հայրենասիրության սրբազան կրակից օգտվեցին՝ <<իրենից ծխափողը վառելով կամ ապուրը տաքացնելով>>: Այդպես էին երեկ, այդպես են և այսօ՛ր: Զուրկ աստվածածության զգացումից՝ սրբություն չճանաչեցիր նրանք և մնացին անհասանելիորեն հեռու՝ ճշմարիտ Հայ և Մարդ կոչվելու իրավունքից: Կյանք վատնեցին առանց հոգեպես վառվելու և մի հատիկ կայծ վառելու իրենց շրջապատի մեջ: Իմաստություն և բարոյականություն ունեցան՝ որոճող կենդանու, կեղծիքներ, որոնցով կշարունակեն դեռ իրենց տկարություններն ու կեղտերը արդարացնել: Օտար ազգերի մեջ, նյութական դիրքի տեր այդ տարրերը, զոհաբերության իրենց լիաբուռն բաժինն են բերած և կբերեն ընդհանուր գործին՝ մնալով հիացողն ու ու ինկարկողը իրենց ցեղի հերոսականի: Այդ տարրը մեզանում՝ անընդունակ հափշտակելու վսեմ գաղափարներով, սովոր է մեծությունները դիտել անտարբերությամբ: Ա՛հ քո հայրերը... նրանցից շատերը հոգով նպարավաճառ են մնում նաև այն դեպքում, երբ ապրում են աշխարհի մեծագույն և մեծածախք ոստաններում: Եվրոպական խոսքեր , ասիական արարքներ: Եղել է այդ տարրը և շարունակում է մնալ տկարը, անփառունակն ու ամոթալին մեր պատմության մեջ, այն ամենը, որ հաճախ հեշտացրել է օտար տիրապետությունը Հայաստանում:

-Մեզ պետք չէ՛ անկախ Հայաստան,- դեռ այսօր էլ աղմկում են քո հայրերից ոմանք:

-Անկախ Հայրենիքն անհրաժեշտ է հենց նրա համար, որ ձեզ՝ հոգով թզուկներիդ դարձնի կատարյալ մարդ և Հայ՝ արժանի Անկախության,- պատասխանում է Մայիսի 28-ի շենքը ուսերին կրող ժողովուրդ- հսկան:

-Պե՛տք չէ՛,- համառում են մտքի մանկաբարոյությամբ բռնվածները, առանց հասկանալու, թե անկախությունից զուրկ ժողովուրդները դատապարտված են մահվան՝ ծառայելով գերիշխան ազգերի համար որպես պարարտացուցիչ աղբ:

-Պե՛տք է,- կարճ պատասխանում է ժողովուրդը:

Այսպես, բորբոքվում է ներքին կռիվը և մեր ցեղի տկար տարրերը դժվարանում են հասկանալ, թե <<պետք չէ>>, ասել է՝ պետք չէ որ ապրի հայությունը:

Նրանք չեն ուզում հասկանալ, որ իրենց հաղթանակը պիտի լինի արտաքին թշնամու հաղթանակը:

Պե՛տք է՝ ասա դու, հա՛յ երիտասարդություն, ապա հասկացրու հայրերիդ, թե իրենց վերջնական պարտության մեջ է մեր ցեղի քաղաքական իդեալի հաղթանակը, թե իրենց պարտությունը պիտ դառնա պարտությունը այն բոլոր տարրերի՝ հավիտենապես ստրկահոգի, տկար, զենընկեց, պարտվողականության այն ցավագար ոգու, որի նյութած վատության պատճառով դարերով օտարի լուծն ու ամոթն է եղել մեր ժողովրդի բաժինը: Այո՛, պետք է: Կրկնի՛ր, մեկ է՛լ, հազար անգամ, պե՛տք է, որովհետև Անկախ Հայրենիք ունենալը իրավունք լինելուց գատ և պարտականություն է: Որովհետև ցեղերի ուրույն հանճարը անկաշկանդորեն աճում է և ստեղծագործում միայն բացարձակ անկախության մեջ: Որովհետև միայն գերիշխանությամբ են ժողովուրդներն արդարացնում իրենց գոյության իրավունքը:

ԿԵՂԾԻՔԻ.....ԳԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տարիներից ի վեր՝ հրապարակի վրա մի կեղծիք կա, մի հրեշային կեղծիք, որին շարունակում է խունկ վառել մի մասը, հա՛յ երիտասարդություն: Կեղծ դառնությամբ սրանք դեռ սգում են հեղափոխության գոհերի վրա: Փարիսեցիորեն կուրծք են ծեծում, իմաստություն ծախում, երբեմն էլ՝ արամազդյան կեցվածք ընդունելով, այդ դասավիճակները երևան են գալիս դատավորի դերում և անիծում անկախության գաղափարը:

Ա՛խ, տխմար հեղափոխականներ, միամիտների ականջին փսփսում են սրանք՝ ի՞նչպես կարելի էր գոհեր տալ, ինչպե՛ս կարելի էր չգիտենալ, թե ազատությունը տարվա եղանակների նման գալիս է ինքնին, առանց պայքարի և արյան, պտուղի պես, պնդում է ծպտված ստրուկը՝ պտուղի պես բան է ազատությունը, ընկնում է հենց որ հասունացավ.....

Այս և այսպես են թշվառաբանում հայրերիցդ ոմանք, որոնք կեղծում են, թե չգիտեն, որ ազգերը երկայթով ու արյունով են հարթել իրենց պատմական ճամփան, որ ազգերի բարօրությունը ձեռք է բերվում արյունով ու արցունքով, որ ազգերի անցած ճամփաները շարունակում են ծածկված մնալ մարդկային գանգերով: Հաղթությունը չի պտղաբերի, մինչև որ դաշտերը չոռոզվեն արյամբ: Արյան հեղեղներով են ներկված ժողովուրդների թափած արյունը հանուն անկախության: Այդ գիտեն մեր ցեղի տկար տարրերը, գիտեն, բայց կեղծիք կոչված հրեշի դեմ չմեղանչելու համար դեռ պնդում են, թե Հայոց աշխարհը կարող էր բացառություն կազմել ծանոթ երկայթե օրենքից՝ արյան տուրքից: Եվ զայրացած են նրանք, երկրորդ կեղծիքը՝ զայրացած են, որ մեզ չի հաջողվել զինաթափել այն մեծ ու փոքր ազգերը, որոնք սուր մերկացրին աշխարհի խաղաղության դեմ: Մրանք կուզեին, որ չպայթեր համաշխարհային պատերազմը, կուզեին, որ ազգերի իրար անցնելուց հետո հայությունը մնար չեզոք, և հավատում են, թե թրքությունը՝ դարերի գազանն ու խուժը, պատերազմի օրերին կարող էր դառնալ մարդ և հայասեր:

Չեզոքությո՛ւն... Համաշխարհային պատերազմի օրերին չեզոքություն պահանջելը հայ ժողովրդից, կնշանակէր մահացիորեն տգետ և վատ լինել, կնշանակէր տարրական հասկացողություն չունենալ ստրկության մեջ հոգեվարող ժողովուրդների հոգեբանության մասին: Չէիք, լեիք, մակեդոնացին, սերբը, սիրիացին, քաղաքականապես անիրավածբոլոր ժողովուրդները կողմ դարձան՝ դարերի իրենց երազը իրականացրած տեսնելու համար: Հոգեբանորեն ավելի քան հասկանալի շարժումներ էին կամավորականը՝ ռուսահայ իրականության, լեզիոնականը՝ գաղութահայության մեջ:

-Արդյոք մեր բացարձակ չեզոքության դեպքում , եթե դա նույնիսկ հոգեբանորեն հնարավոր լինէր, թուրք կառավարությունը պիտի չտեղահանէ՞ր հայությանը:

-Նա պիտ վարվէր մեզ հետ ճիշտ այնպես, ինչպես որ վարվեց:

-Ինչո՞ւ:

-Որովհետև թուրքն ավելի դրական կարծիք ուներ և ունի հայ ցեղի մասին, քան մեր հայանուն ստրկամիտները, որոնք ազնվության վկայական տալով թրքության, վատությունն ունեն կարծելու, թե հայության մեջ այլևս մեռած է մարդն ու Հայը, թե հայությունը կարող էր և չհուզվել, չուրախանալ, թե ասիա՛ կերևան եվրոպական գայլերը և իսլամ շունը կհաղթի, կհեռանա հայկական նահանգներից, թե ասիա կհայտնվեն քրիստոնյա գործերը և հայությունը կթոթափի դարերի ստրկությունը:

Վատերը միայն վատ կարծիք ունեն մեր ժողովրդի մասին: Սրանց համար այնքան գույումներից զարնված հայությունը փայտե ժողովուրդ է՝ անընդունակ նույնիսկ զգալու և երազելու լավ օրերի մասին: Յեռթնիցս տգետ և զզվելի՛ կարծիք....

Մեր բարյացկամ չեզոքության դեպքում իսկ, եթե դա, կրկնում եմ, նույնիսկ հնարավոր լինէր, թրքությունը պիտ վարվէր մեզ հետ ճիշտ այնպես, ինչպես որ վարվեց: Նա չէր կարող հավատալ մեր բարեկամությանը, քանզի կար մոտիկ անցյալի խրատական պատմությունը: Հունաստան, Ռումինիա, Մերքիա, Բուլղարիա, Սև Լեռ, Բոսնիա, Հերցեգովինա, այդ բոլոր ժողովուրդները իրար հետևից զարշանքով էին թոթափել թրքական լուծը: Հայը չէր կարող սև բացառություն կազմել: Որպեսզի թուրքը վստահեր մեզ, հիշատակաժառ ազգերը ժամանակին պետք չէ ծառացած լինեին թրքության դեմ: Կարո՞ղ էինք այնպես անել, որ մեր սև աչքերի համար այդ ժողովուրդները շարունակեին մնալ ստրուկ: Ո՛չ: Կարո՞ղ էինք այնպես անել, որ թրքությունը մոռանար մոտիկ անցյալի խրատական պատմությունը և հավատար մեզ: Ո՛չ: Ուրեմն տեղի պիտ ունենար այն, ինչ որ տեղի ունեցավ:

Կա երրորդ կեղծիքը, որին պաշտոն և ժամերգություն է կատարում քո անդարձ, անապաշխար հայրերի որոշ մասը: Դա մեծ կեղծիքն է Կարսի մասին: Չի եղել, հա՛յ երիտասարդ, ու չկա մի ժողովուրդ, որի պատմությունը միայն ու միայն փայլուն հաղթանակներ արձանագրած լինի: Ժամանակավոր պարտության դառն բաժակը դատարկել են բոլոր ժողովուրդները, ինչպես և աշխարհակալ Հռոմը: Երեկվա գոռ ու գոռոզ հաղթանակը պարտվում է այսօր, առանց, սակայն, կորցնելու վաղվա հաղթանակի հույսը: Հարվածներ է, որ կփոխանակեն ժողովուրդները, և վա՛յ նրան, որ միայն ստանում է առանց վերադարձնելու, առանց հակահարվածելու: Այդպիսին իր տեղն արևի տակ ընդմիշտ կազատեր նրանց համար, որոնք կյանքն ու պատերազմը նույնանիշ երևույթներ են համարում, որոնք խոսում են խաղաղության մասին, բայց չեն դադարում պատրաստվել հարված տալու կամ իրենց տրվելիք հարվածը հետ մղելու համար: Եվ սովորություն կա, գրչի ու գրքի պատերազմից հետո հաշվի նստել, պարզել իրենց հաջողության և պարտության պատճառները: Հաղթանակը կուսումնասիրի իր հաղթանակի պատճառները՝ վաղը ևս հաղթանակելու համար, պարտվածը՝ կանդրադառնա իր պարտության պատճառներին՝ վաղը մրանից խուսափելու նպատակով:

Համաշխարհային պատերազմին մասնակցություն բերած կողմերը վաղուց են պարզել ճշմարտությունն իրենց զենքի հաջողության ու ձախողանքի մասին, և զինված այդ ճշմարտությամբ, լռիկ ու մնջիկ պատրաստվում են վաղվա համար: Մի տխուր բացառություն է կազմում աստվածապահ մեր ժողովուրդը միայն: Տարիներ են անցել Կարսի անկման օրից, տարիներ, և այդ բերդի շուրջը տեղի ունեցած ողբերգության մասին հրապարակում կա ամեն ինչ, միայն ոչ ճշմարտությունը: Մի նշանախեց անգամ: Շատ բան գրվեց, ավելի շատ խոսվեց, և դեռ գրում են, խոսում Կարսի անկման պատճառների մասին, բայց ոչ ճշմարտությունը երևան հանելու համար: Կեղծիք հայտնեց մտավորականը, նպարավաճառը, սափրիչը, չմնաց արվեստ ու արհեստ, որի ներկայացուցիչը լեզու չթրջեր Կարսի պատերի տակ հայ զենքի կրած անհաջողության մասին: Բայց ոչ ոք չեռնահասություն և արիություն չունեցավ մազաչափ անգամ մոտենալու ճշմարտությանը, ոչ ոք չուզեց և չկարողացավ տեսնել ճշմարտությունը:

-Հայաստանի կառավարության անհեռատեսությանն ենք պարտք Կարսի անկման համար, պատերազմը դիվանագիտորեն կազմակերպված չէր, - ասեցին և ասում են ումանք:

-Զինվորական նախարարի ապիկարության երեսից ընկավ Կարսը, որոհետոն գորք չկար, որովհետև եղածը գորք չէր:

-Կարսը թշնամուն հանձնեց բարձր հրամանատարության անճարակությունը՝ գորք կար, բայց կովեցնող չկար: Սրանով չէ սպառվում մեղադրականը: Շա՛տ են նրա կետերը և բազմապիսի: Եվ ամեն մեկը, երևակայական այս կամ այն պատճառներին վերագրելով հայկական բերդի անփառունակ անկումը, հազավ դատավորի պատմուճանը և գռեհկորեն հայհոյեց, զրպարտեց, բանբասեց նրանց, որոնց ձևականորեն հանձնված էր Հայաստանի ծանոթ ամրության պաշտպանությունը: Եվ ամեն մեկը, որ տգիտություն և վատություն ունեցավ իրենից դուրս փնտրելու աղետի պատճառները, կրկնեց հիմարություններ միայն:

Հետևա՛նքը: Փողոցում և հոգիների մեջ ամեն ինչ՝ տգիտություն, միամտություն, կեղծիք, իսկ ճշմարտությունը՝ բնա՛ վ:

Հետևե՛ք, ընթերցո՛ղ, կատարվող քննադատություններին և փութավճիռ դատաստաններին և պիտ մղվեք համոզվելու, թե հայրերիդ շարքերում կան ամեն գնով ծիծաղելի դառնալու մարմաջով բռնված մտավորականներ: Ինչի՞, սակայն, վերագրել այդ տխուր երևույթը, արդյո՞ք, միայն տգիտությանը: Ճի՛շտ է, հասկանալի պատճառներով մեր ժողովրդի մի որոշ մասը, որ անհայրենասիրությունն ունեցավ հեռու մնալու ազգային պայքարից, ամենադուրս չափով իսկ հասկացողություն չունի պատերազմ կոչված բարդ երևույթի մասին: Բայց և այնպես օրվա դատապարտելի վարքագիծը չի կարելի բացատրել իր տգիտությամբ միայն: Այդ տարրերի մեջ տգիտության հետ զինակցված է վատությունը: Երեք գլխավոր պատճառներ ունեն սրանք՝ գիտակցորեն խուսափելու ճշմարտությունից: Սրանց կուսակցության շահը պահանջում է տևականացնել Կարսի անկման առաջին օրերին ՀՀ կառավարության դեմ ստեղծված հասկանալի դժգոհությունը: Այդ դժգոհությունը մի գենք է, որից ազգային իշխանության հակառակորդները չեն ուզում զրկվել: Այստեղ, ինչպես տեսնում ենք, կա մտքի անազնիվություն:

-Ընդունել ճշմարտությունը հանրապետական բանակի անհաջողության մասին, պարզել Կարսի անկման իսկական պատճառները, կնշանակի՝ պատասխանատվության բաժին ընդունել: Գնա՛նք ճշմարտությունն ընդունողը առաքինություն պիտ ունենար զբաղվելու ինքնատուրդումով՝ վաղը իր աղետաբեր սխալներն ու պակասությունները չկրկնելու համար: Իսկ ինքնատուրդումը պահանջում է մտքի և հոգևոր ճիգեր, մի բան, որ այնքան էլ հաճելի չէ հոգեպես ծուլների և նյութականացածների համար:

-Ճշմարտությունից երես դարձնելու երրորդ պատճառը՝ դա իրենց դասալքությունն արդարացնելու հանցավոր միտումն է: Հեռատես պիտ համարվեին, եթե կարողանային լռել: Չկարողացան և մատնեցին իրենց: Բնաստությունը չէր, որ նրանց հեռու էր պահել ազատագրական պայքարից, այլ՝ փոքրոգությունը: Հին ծանոթ դասալիքներն են դրանք, որ միշտ էլ փորձել են փիլիսոփայել ու արդարացնել իրենց փախուստը ազգային պարտականություններից:

-Հառաչող ազգերը՝ ստրուկ, անհրաված, իրենց տառապանքին վերջ տալու հույսով մի՛շտ էլ դիմած են հեղափոխության, որպես ծայրահեղ և հերոսական միջոցի, մասնավորապես Արևելքում: Այդ նույն միջոցին պիտ դիմեր հայ ժողովուրդը:

Փա՛ռք իր խոյանքին, իր գոհերին և մայիսյան պատմական շարժումներին:

-Համաշխարհային պատերազմի բերումով հայ տարրի տեղահանությունը օսմանյան սպայակույտի համար ռազմագիտական անհրաժեշտություն լինելուց գատ, աշխարհի հզորներից ծեծված ու թքված թուրք ցեղի գրգռված բարբարոսության հագուրդ տալու հոգեբանակն մի միջոց էր, որին անվարան կերպով դիմեց թուրք կառավարությունը:

-Կարսի ամրոթը Հանրապետական կառավարությանը չէր միայն, այլ՝ ողջ հայ ժողովրդինը: Չափվում են, բախվում բանակները, բայց հաղթում կամ պարտվում են ազգերը, ցեղերը: Կարսի պատերի տակ պարտվողը հայ զինվորն ու զորավարը չէ միայն, այլև բովանդակ հայությունը, հայ ժողովրդի՝ իր ամբողջության մեջ անմարտունակ, անարի, անմշակ հոգին: Ահա՛՝ ճշմարտությունը, հա՛յ երիտասարդ, սպանիչը կեղծիքի, ճշմարտությունը, որով զինված, դու աննահանջ կովի պիտ դուրս գաս տգիտության ու վատության դեմ: Դու պիտ սպանես կեղծիք հրեշը, որ սպառնում է մեր ազգի նյութական և բարոյական գոյությանը: Վաղուց է, ինչ այդ եռագլխանի հրեշը, հենված մեր հասարակական կյանքի գռեհկության, անաստվածաբար պաշտվում է և իշխում մեր ժողովրդի որոշ տարրերի հոգու և մտքի վրա: Նա մեհյաններ ունի ցցված ամեն տեղ, ուր կտողա տկար, անարի,

անանձ հայր: Նա անսուրբ բազինների ունի, որոնք դո՛ւ, Ավարայրի հերոս Եղիցի սրբազան կատաղությամբ պիտ խորտակես:

Վե՛րջ կեղծիքի թագավորությանը մեր կյանքում, որ բազմիցս փորել է հիմքերը մեր ազգային գերիշխանության և կործանել այն: Թագավորող կեղծիքի երեսից հալածական է ճշմարտությունը մեր իրականությունից: Չկա՛, ճշմարտություն չկա՛ մեր կյանքում, և դրա համար էլ այնքան անլույս ու անհույս է մեր կյանքը, դրա համար էլ այնքան տգեղ են մեր բարքերը, այնքան խոպան մեր հոգիները: Չկա՛ ճշմարտություն, դրա համար էլ ներքին համերաշխությունը շարունակում է մնալ որպես սնամեջ խոսք, դրա համար էլ մտքի, զգացումի, ոգու ողբատությունն այնքա՛ն աղաղակող է մեր ազգային կյանքում: Չկա՛ ճշմարտություն, և դրա համար էլ մեր ժողովրդի մի մասը Մետերլինցյան կույրերի նման մոլորված է տգիտության անտառում:

Կա փիլիսոփայող եսականություն , ստելություն, նախանձ, փոքրոգություն, քաղաքական շաղակրատանք: Նա այն ամենը, որ դժոխքն իսկապես դժոխք է դարձնում: Կա այդ ամենը, որովհետև ճշմարտություն չկա: Կա կեղծիքը և, ի ուրախություն թուրքերի, շարունակվում է ներքին իրարակերությունը: Կա կեղծիքը, և հայությունը կշարունակե գրավաստակ լինել՝ մի մասը շինարարելով, մյուսը՝ քանդելով:

Կեղծիքի մեջ կշնչեն, կապրեն շատերը, և ահա՛, հայությունն իր ամբողջության մեջ շարունակում է մնալ հոգեպես տկար, ասել է՝ և անկարող ու անարժան անկախ հայրենիք ունենալուն:

Ճշմարտության թագավորությունը, ա՛հ, երիտասարդ հայություն, դա աստվածային այն լույսն ու ջերմությունն է, որով կսնվի ու կհզորանա հոգին՝ անհատի և ժողովրդի: Կեղծիքը՝ կստրկացնի, ճշմարտությունը՝ կփրկի: Վերջինը ուժ է, առաջինը՝ տկարությունը: Վախկոտն ու ստորը, ահա՛ կեղծիքի աշակերտները: Ճշմարտությունը կդաստիարակի արին ու ազնիվը: Պարտություն, ստրկություն, տառապանք, ահա՛ կեղծիքին հարկատու ժողովուրդների ճակատագիրը:

Ճշմարտությունն, ընդհակառակը, կհզորացնի ու կփրկի՝ դարձնելով ազգերին հաղթական: Երկրորդը՝ կրկնենք իմաստունի հետ, ամենամեծ աստվածությունն է, որ բնությունը հայտնաբերել է մարդկության համար և օժտել այն ամենամեծ ուժով: Ճշմարտության մեջ ապրող անհատի և հավաքականության հիմքը դրված է լինում ժայռի, կեղծիքի մեջ խարխափողինը՝ ավազի վրա: Չե՛ս զգում, երիտասարդ ընթերցող, թե ինչպե՛ս մահաշունչ կեղծիքից խորշակահար է լինում այն ամենը, ինչը որ գեղեցիկ, վսեմ, հերոսական է մեր կյանքում: Չե՛ս զգում, արդյոք, թե խեղդվում են շրջապատիդ մահաշունչ կեղծիքի մեջ: Կեղծիք՝ մահ ասել է, դանդաղ մահացում, իսկ մեզ պետք է ապրել որպես ժողովուրդ: Տե՛ս, հայրերդ իրար ավելի են ատում, քան արտաքին թշնամուն: Եվ արդեն շատերի մեջ սկսել է խոսել ներումը դեպի թրքությունը: Նշան՝ ազգային նվաստության: Տե՛ս, թե ինչպե՛ս ծաղրելի կերպով ինքնաբավ են շատերը, քչով բավականացող, փառասիրությամբ ծույլ և սակավապետ: Որքա՛ն անխռով են, մտահոգության ստվեր իսկ չի նկատվում սրանց մեջ՝ իրենց ժողովրդի ապագայի մասին: Կարծեք Թովմաս Մուրի իդեալական կոզում ապրելիս լինե՞ր հայությունը և ոչ թե մեր տխուր Արևելքում՝ շարջապատված բարբարոս և քրիստոնյա իսլամությամբ:

Կեղծավորնե՛րը... Յովս գրի մասին ավելի են աղմկում, քան հայ ժողովրդի վտանգված ապագայի: Երբեք ջրի և հովտի հոսանքին հակառակ չնավել, հավետ սպասել հաջող կովի և մակընթացության. այս է այն զգաստ քաղաքականությունը, որով կառաջնորդվեն և կուզեն առաջնորդել հայությանը: Տե՛ս, թե ինչպիսի՛ մոլեռանդությամբ նրանք ազգային գործիչների մեծագործությունները սատույցի, իսկ սխալները՝ մարմարիոնի վրա են քանդակում: Իսկ նրանց կեցվածքը, ծառայողական՝ օտարի, ամբարտավան՝ հայ մարդու հանդեպ: Իսկ իրենց հոգևոր ծուլությունն ու չքավորությունը սքողելու զավեշտական ճիգե՛րը: Իսկ սրանց նյութակրոն վարդապետություննե՛րը, որ մարդկային կյանքը համարելով մի օրվա ճամփորդություն, հորդորում է՝ կե՛ր, խմի՛ր, խնդա՛, աշխարհի և ազգիդ ցավերը թողնելով ուրիշներին: Հետևա՛նքը՝ մի հոռենշան վիճակ, մտաբարոյական ընդհանուր քառոս, որի մեջ վաղուց է սկսվել եղծումն ու խաթարումը մեր ազգային հոգու: Իսկ գիտենք, որ մի ժողովրդի ուժը ավելի նվազ չափով է գտնվում իր բանակների՝ քան իր զգացումների ընդհանրության, քան ազգային հոգու մեջ: Ազգային հոգին Հռոմեացիներին դարձրեց աշխարհի տերը, կորցնելով այդ հոգին՝ կորավ Հռոմը: Հետևա՛նքը՝ մի դրություն, որ սպառնում է մահվամբ: Ի՞նչ, հայ երիտասարդություն, մեռելի ականջի՞ն է հնչում իմ խոսքը: Ո՛չ, ես հավատում եմ քո ներքին վերանորոգիչ ուժին, ինչպես և քո ջանքի թևերի թափին: Ես զգում եմ, թե ինչպե՛ս զայրույթն ու ամոթը, միացան սրբազան ինքնադժգոհությանը, այրում են քեզ: Ես տեսնում եմ, թե ինչպե՛ս սեղմվում է քո բռունցքը կեղծիք կոչված հրեշի դեմ: Դու դողում ես կատաղությունից և արդեն նախաճաշակում քաղցրությունը պայքարի, որի մեջ պիտ սպանվի կեղծիք հսկան: Ահա՛, դու զայրույթով հետ ես մղում անգիղջ

հայրերիդ հոգևոր խնամակալությունը և նրան պարտադրում քոնը: Սկսում է պայքարը որդիների և հայրերի միջև: Ճշմարտության և կեղծիքի միջև: Կոնվեր Դավիթի և Գողիաթի միջև:

-Ինձ թեթև գործ մի տաք, ես ուզում եմ բարձրացնել այն հսկա լեռը և նետել ծովը: Ա՛հ, այդ ձայնն է քո ազնիվ փառասիրության, հա՛յ երիտասարդություն, որի համար անկարելիին հայկական բառ չէ:

-Պիտ պարտվի, պիտ մեռնի կեղծիքը մեր կյանքում, որ ապրի մեր ժողովուրդը:

-Ձա՛ն, այդ քո ձայնն է, իդեալի ընդունակ երիտասարդություն, որ սիրում եմ լսել:

ԿԵՂԾԻՔԸ ԶԻՆԱԹԱՓԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Քո սկսած պայքարի մեջ, ուղղված հայրերիդ դեմ, կզարնվի կեղծիքը: Ճշմարտությունը կտոնն է իր հաղթանակը՝ վերագրավելով իր գահը մեր հասարակական և անհատական կյանքում: Նրա արևը կլուսավորե մեր հոգևոր կյանքը՝ փրկելով մեզ մտավոր կուրությունից: Կբացվեն աչքերը, և նրանք, որոնք բաց աչքերով կապրեն աշխարհում, բայց չեն տեսնի, իրերը և երևույթները տեսնել ու հասկանալ կսկսեն իրենց ճշմարիտ լույսի մեջ: Շարժվել կսկսեն ճշմարտությամբ օծուն գրիչներ: Ստեղծագործ ոգևորության մի հեղեղ կանցնի հայ աշխարհի վրայով՝ աճեցնելով հոգիներն ու կամքերը:

Հայ մարդ՝ ծանոթ ինքնաճանաչության օրենքներին, կզարգացնի իր ներքին թաքուն ուժերը իր ներքին մարդը, որի բաղդատմամբ ինքն այժմ թզուկ է միայն: Կհրապարակախոսեն վսեմ ու խանդավառ շրթունքներ, և երեկվա, հակասություններով այնքան հարուստ մեր կյանքը կիմաստանանա բարոյական ճշմարտություններով: Խոսելուց առաջ ամեն ոք ոսկե կշռով նախ կկշռի իր խոսքը: Մայրերը զգաստության և ուղղության կհրավիրեն ազգայնորեն տկարացածներին՝ դաստիարակելով իրենց զավակները նախ հայրենիքի՝ համար: Դպրոցը կդառնա ազգային ոգու և ուխտի դպրոց: Մամուլը՝ լուս և ջերմություն սփռող: Կինը՝ ընկեր ընկերն ու օգնականը և ոչ՝ ազախինը տղամարդու: Ուսուցիչն ու աշակերտը կունենան իրենց ընդհանուր ուսուցիչը՝ լուսավոր ժողովրդասիրությունը, այսինքն՝ որ բավարարե անհատի իմացականությունը ջերմացներ սիրտը, զորացներ հույսը: Վսեմ ժողովրդասիրություն, որից հայությունը կարողանար ստեղծել մի հրաշագործ ուժ:

Հայը կունենա ավելի բարձր ըմբռնում կյանքի մասին: Պարտականության գինակցությունը կհետևեր մարդկանց՝ որպես խստապահանջ Աստվածություն: Գոյություն կունենա մրցումի մի հատիկ ձև միայն՝ բարոյական մրցում: Մարդիկ կպերճախոսեն գործով միայն՝ հայրենասիրական ու առաքինի: Քննադատության լավագույն ու արդար ձևը կհամարվի քննադատելից ավելի բարձր ու օգտակար լինելը: Բարեկեցիկ տարրերը ևս, գիտակցված, թե պետք է նախ մարդ և Հայ լինել և ոչ թե հարուստ՝ կձգտեն իրենց երջանկությունը ապահովել իրենց ժողովրդի երջանկության հոգը տանելով: Ազնիվ փառասիրությունից մղված՝ Հայը կձգնի գերազանցել իր հարևանին արիությամբ, հայրենապաշտությամբ ու անձնվիրությամբ: Կուսակցականի նշանաբանը կդառնա՝ կուսակցությանս հետ, բայց ազգիս համար:

Նվիրո՛ւմ, ավելի՛ նվիրում, կլինի մեռնողի վերջին խոսքը: Երկյուղածորեն կպաշտվի աճյունը հայրենապաշտ մեռելների, նվիրական աճյուն, որ Հայրենիք կստեղծի: Եվ որպես հետևանք ստեղծված այդ բարոյաշունչ մթնոլորտի, հայ մարտիկն իր կրծքի տակ կկրի գիտակցական մահը, ասել է և հաղթանակը արտաքին թշնամու հանդեպ՝ ապահովելով գոյությունը գորեղ, հարգված և երջանիկ Հայրենիքի:

Թոթափած կեղծիքի լուծը, հայությունն այժմ իր ամբողջականության մեջ խորապես գիտակցված է մեր դարի և օրերի հրամայականը՝ հզորացի՛ր կամ մեռի՛ր: Այժմ նա չի թաքցնում, թե ինքը պարտվեց ու պատժվեց խստիվ, քանզի չկարողացավ օգտվել իր ցեղի ոգու անսպառ ուժերից: Պատմության դառնադառն դասերից խրատված՝ նա գիտի այժմ, որ

անիրաված ժողովուրդների արյունն ու արցունքը պիտի չդադարի մինչև որ նրանք ինքնօգնությամբ ոտքի չկանգնեն, մինչև չհզորանան հոգով: Նա չի հաշտվել անիրավածի իր դրության հետ, հակառակը կնշանակեր գիտակցորեն ստորագրել իր մահվան դատավճիռը: Նա գիտի, որ ժողովուրդներն ավելի ուժեղ են, քան ժամանակավոր կարիքը, դժբախտությունը, բռնությունը: Եվ, ահա՛, գերմարդկային ճիգեր է կատարում հաղթահարելու իր տառապանքը և օրեցօր լցվում է ներքին ուրախությամբ և ուժով: Նա գիտի, որ դեռ ազգերն ապրում են իրենց կազմակերպված եսականության շրջանը, որոնց մարդասիրության ապավինելը միատություն լինելուց զատ և վտանգավոր է: Գիտակցված այդ ճշմարտությունը՝ հայությունը վճռված է այլևս չմնալ որպես նյութական և բարոյական խաղալիք աշխարհի հզորների ձեռքին և, ահա՛, գործի է դրել իր ցեղային հանճարը, որի ուժերը և կարողությունները հարմար առիթ կսպասեին՝ զարթնելու և ծառայելու իրեն:

Նա խաղաղ է այժմ, բայց ուժեղ: Նա սիրում է խաղաղությունը, բայց պատրաստվում է կռվի, որովհետև գիտի որ ամեն ժամ, այս կամ այն պետությունը կարող է բաց թողնել պատերազմի շնորհ: Նրա ճակատին այժմ՝ որպես արդար դատի տերն մարտնչող ժողովուրդի, կա և կփայլի կատարված պարտականությունների կնիքը: Կատարելով իր պարտականությունները իր հավաքական անձի նկատմամբ՝ նա աստիճանաբար ցրում է իր շրջապատի խավարն ու հոգեկան անհանգստությունը: Նա այլևս կեղծիքի մեջ ապրող դժբախտ ժողովուրդ չէ, որ իր ուժերի կեսից ավելին կսպառեր վախի և անհուսության մեջ: Զինաթափ արած կեղծիքը՝ նա գիտի այժմ թե ի՞նչ է ուզում աշխարհից, և թե դեպի ո՞ւր է ուղղված իր հերոսական չուն: Ճշմարտությունը բուժիչ ջրի նման սրբել, մաքրել է նրա աչքերը, պայծառացրել նրա հոգևոր տեսողությունը: Այժմ նա տեր է ճշմարտությունների, որ սփռվել, հզորացնել և փրկել գիտեն: Այժմ նա գտնվում է փրկության իսկական ճամփին:

Այլևս ոչինչ կարող է խախտել իր ժողովրդի գրանիտե հավատը: Այժմ ոչինչ կարող է հուսալքել նրան, քանզի խորապես գիտակցած է, թե մի ժողովրդի հայրենի հողը չի կարող ուրիշի մնայուն հայրենիքը դառնալ: Նա գիտի, որ Մնայուն Արդարության օրենքի ուժով բռնագրաված երկրամասերը միշտ էլ, վաղ թե ուշ, անցնում են իրենց պատմական տերեր ձեռքը՝ պայմանով, որ այդ վերջինի մեջ ժամանակը տկարացած չլինի սերը, կարոտն ու պաշտամունքը դեպի Հայրենի Երկիրը:

-Կա՛, հա՛յ երիտասարդություն, կա՛ Մեծ Հայրենիքը, որ քոնր պիտ լինի վաղը:

Բայց ասա՛, օրվա քո հոգեկան կառուցվածքով պիտ կարողանա՞ս նրան տեր դառնալ ու մնալ: Խոստովանի՛ր, արժանի՞ ես նրան:

-Այո՛, եթե հոգեփոխվեցիր և հոգեփոխեցիր ժողովուրդդ:

ՆԱԽ՝.....ՄԱՐԴ

Չի կարելի միաժամանակ վատ մարդ, բայց և այնպես լավ Հայ լինել: Անկարելի է անհատի համար, առանց կեղծիքի, անձնական կյանքում նյութակրոն, իսկ ազգային գործերում գաղափարապաշտ լինել: Նա, որ իրեն զգում է որպես <<ժամանակավոր շունչ և կենդանություն առած մեքենա>> չի կարող հասարակական ասպարեզներում երևան գալ որպես կենդանի հոգեկանություն: Նա, որ որպես մարդ իդեալականացնում է նյութն ու նրանից բխող բավականությունները, որ կյանքի նպատակը համարում է կրավորական հաճույքները՝ որպես Հայ չի կարող լինել անձնվեր, արի, հայրենապաշտ: Միննույն մարդու մեջ չեն կարող ապրել միաժամանակ ստրկամիտն ու ազատատենչը

: Նա կա՛մ մեկն է, կա՛մ մյուսը: Մեղմ ասած՝ չի կարելի որպես մարդ կյանքում դավանել անձնական երջանկության վարդապետությունը, իսկ որպես գործիչ՝ առանց կեղծիքի ընդունել Դոստոևսկուն, թե մարդկությունն ապրում է ոչ թե երջանկության, այլ անսահման կատարելագործման համար: Այո՛, չի կարելի անկատար մարդ, բայց կատարյալ Հայ լինել: Միայն մարդ կոչվելու արժանին կարող է

արժանաբար Հայ կոչվել: Դա այբուբենական մի ճշմարտություն է, որ երկար իմաստասիրություն չի վերցնում: Նախ մա՛րդ: Դա նշանակում է զգալ իր հոգու մեջ ներկայությունը որևէ բարձր բարոյական իդեալի: Դա նշանակում է իր էության մեջ զգալ անվերջ բոցավառումն այդ իդեալի սրբազան կրակի: Իդեալն և աննվաղ ձգտում դեպ այդ վերջինը, ահա՛ թե՛ ի՛նչն է մեզ իրավունք տալիս մարդ կոչվելու: Կենդանի արև՛, որ այրվում է ներքուստ և լուսավորում ու ջերմացնում իր հոգևոր շրջապատը: Այդ դեպքում միայն մարդս դադարում է մնալ այն տխուր արարածը, որի ճակատին ծանոթ բարոյագետի <<կենդանի դիակ>> անունն է դրոշմվել:

Նագովրեցին կուսուցանեք, թե մարդու մեջ ապրող հոգին ավելին արժե, քան ողջ աշխարհը: Նույնը՝ գեղեցկագույն բանն այս աշխարհում նկարագրին է, վսեմ ու ազնվական: Իդեալ, իդեալապաշտություն, դա միակ միջոցն է, որի շնորհիվ տգեղ ու տկար հոգիներն ու նկարագրերը կգեղեցկանան, կբարձրանան, կփարթամանան:

Անիմաստ ու դատապարտելի է մարդկային կյանքը, եթե դա ծառայություն չէ իդեալի, կատարումը բարոյական պարտականության: Երկու բան է լցնում իմ հոգին միշտ նոր հիացմունքով ու հարգանքով. աստղալից երկինքը՝ գլխիս վերև, բարոյական օրենքը՝ սրտիս մեջ,- ասել է մեծ իմաստասերը: Նույնը՝ վարվիր այնպես, որ կարողանաս ասել ամեն մեկին՝ վարվիր ի՛նձ պես:

Եղի՛ր իդեալիստ, երիտասա՛րդ ընթերցող, քանզի նյութապաշտը դառնում է մարդ մեքենա, կոկորդ ու ստամոքս միայն, իսկ նմանը ն՛ ապրում է, և չի ապրում, իսկ նմանը ավելի անասուն է, քան մարդ: Եղի՛ր իդեալի ընդունակ, և բավական մի՛ համարիր իմացականությամբ զարգացումը, որ առանց սրտի կրթության, աշխարհի չարիքները մեղմացնելու փոխարեն աճեցնում է հաճախ: Եղի՛ր ընդունակ՝ ինքնանորոգումի ճամփով սատար հանդիսանալ հասարակության բարոյական վերանորոգմանը, խորապես գիտակցելով, թե միակ մարդը, որին կարող ես բարձրացնել՝ դա ի՛նքդ ես: Սկսի՛ր քեզանից: Եվ իմաստունի հարցին, թե ի՛նչ կուզեիր լինել կյանքում՝ հանուն ճշմարտության թույնի բաժակը դատարկելու դատապարտված Մոկրատե՛ սը, թե՛ ճշմարտությունից դուրս ապրող խոզաբարո մի էակ, դու պատասխանիր՝ առաջի՛նը: Ճշմարիտ է այն կարծիքը, թե մարդկությունը դառնացնող տառապանքների մեծագույն մասը հետևանքն է իրերի և երևույթների սխալ գնահատման:

Կախարդական գործությամբ օժտված կանացի մի թևավոր էակ, մի բան ձեռքում, փախչում է՝ իրեն հետ վազեցնելով մարդկային ցեղը: Փախչում է մտացածին ըղձանուշի և հազարներն ու հազարները խելահեղորեն վազում են իր հետևից: Հետևում են, հառաչում և աղմկում են՝ ի՛նձ է՛լ, ի՛նձ է՛լ... իսկ թևավոր էակը ժպտում է ու փախչում, թողնելով իր հետևը դժբախտների, հուսախաբների, ձախողվածների անթիվ ու անհամար բանակը:

Եվ ահա՛, երևակայական ընձանուշի ժպիտներին ու շնորհին չարժանացածների մի մասը, իր դժբախտությանը վերջ տալու համար դիմեց գնդակին, թոկին, դաշույնին, թույնին՝ անձնասպանության: Մի մասը իրեն հանձնեց հարբեցողության և նման այլասերիչ մոլորությունների: Մի մասը՝ գազազած, դառավ թունավորիչը ու անեծքը հասարակության: Տղամարդը, որ կարող էր իր մեծագործություններով անմահանալ, հավերժացավ իր չարագործություններով: Կինը, որ կարող էր առաքինության օրինակ ծառայել աշխարհին, դարձավ փողոցի սեփականությունը: Հետևա՞նքը: Լիքն են բանտերը, հիմարանոցները, հիվանդանոցները: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այդպես: Ինչո՞ւ կտառապի մարդկային ցեղը: Որովհետև միամիտ մարդը իրենից, իր հոգուց դուրս փնտրեց և կփնտրի երջանկությունը: Որովհետև նյութականացած մարդը չճանաչեց ճշմարիտ երջանկությունը և իր կյանքը վերածեց դժոխքի:

Մշտատև անհանգստություն, ահա՛ այն սպանիչ տրամադրությունը, որ տիրում է արդի հասարակության և անհատի հոգում:

Մի բան պակասում է բոլորին, բոլորին բոլորի՛ն: Անորոշ ձանձրույթ, ջղայնություն, ինքնապատճառ թախիժ, ահա՛ անհատի հանապազորյա կյանքը: Հարուստն իրեն աղքատ է զգում իր հարստության մեջ, նյութապես երջանիկը՝ բարոյապես դժբախտ:

Կա՛, կա՛ մի բան, որ թունավորում է մեր կարճատև ուրախության վայրկյանները, սպանում ժպիտը մեր շրթունքների վրա, խլում մեր քունը, մեր հոգեկան անդորրությունը և սարսափեցնում անարև ծերության ու մահվան ուրվականներով:

Կա՛ մի խորհրդավոր ձեռք, որ աներևույթաբար թույն ու արտոսկր է կաթեցնում մեր շրթունքներին մոտեցող գինու և հաճույքի բաժակի մեջ: Կա՛ մի պատուհասող ուժ, մի ձեռք, որ դատում է մեզ, պատժում ամեն օր, ժամ, վայրկյան:

Ի՞նչ է նշանակում սա: Ո՞վ է, ի՞նչ է այդ խորհրդավոր ուժը:

-Դա մեր խիղճն է, ընթերցո՛ղ, մեր գիտակցությունը, թե բարի չենք, առաքինի չենք, հայրենասեր չենք, թե կատարյալ Հայ և մարդ չենք: Արտաքին երջանկությունը, որ խելագարորեն կփնտրեն այն

բուլոբը, որոնց կյանքի նպատակը հաճույքներն են և ոչ բարոյական պարտականությունների կատարումը, խաբուսիկ և խոզաբարո երջանկություն է, որ պետք չէ լինի առարկան քո ձգտումների: Դու պիտ չճանաչես երջանիկ լինելու մի այլ առարկան քո ձգտումների: Դու պիտ չճանաչես երջանիկ լինելու մի այլ միջոց, քան ցեղիդ և նմաններիդ համար աշխատելն ու տառապելը:

Քո երջանկությունը՝ ծնունդ իմաստության, պիտ լինի հանուն ցեղային իդեալի գոհաբերվողների գերագույն երջանկությունը, քանզի մարդս տերն է միայն իր գոհաբերածի, և դա՛ է միայն նրա արժեքը, և ոչ թե այն կարողությունները, որոնցից իրենից գատ ոչ ոք է օգտվում: Քեզանից դուրս չկա և պիտի չփնտրես երջանկություն: Փնտրածդ՝ երջանկատու ընձանուշը, ապրում է մի խորհրդավոր դրյակում, որ քո սիրտն է՝ բաժանելով հարևանությունը մաքուր խիղճ կոչված աստվածության: Քո երջանկությունը պիտ լինի ծառայել ժողովրդիդ երջանկության: Իսկ դա նշանակում է , թե քո սերունդը զգվանքով երես պիտ դարձնի իր օրվա կյանքից, որ նա պիտ թողնի փողոցն իր բազմապիսի հրապույրներով: Նա պիտ հետ մղի այն բուլոբ նյութակրոն և անասնացուցիչ վարդապետությունները, որոնք տկարացնում են մեզ որպես Հայ և մարդ: Իսկ դա նշանակում է, որ դու պիտ չնմանվես այն սերունդներին, որոնք կորչելու են առանց ազգային օգտակարության ինչպես խոռոչներում ընկած արևի ճառագայթները: Որոնք գոյություն են ունեցել, բայց չեն ապրել: Որոնք չեն թողել մի բան, որ ապրեր իրենցից հետո: Դու բարոյապես ազատ չես՝ դառնալու սերունդը անասնորեն երջանիկ դատարկապորտների, որովհետև և ոչ մի ժամանակ քո ժողովրդի գոյությունն այդքան լուրջ կերպով վտանգված չի եղել, որքան այսօր: Ինչպես և երբեք քո ժողովուրդը այնքան հրամայողաբար չի զգացել կարիքը մի ուխտված և հերոսական սերունդի:

Եղել են սերունդներ, որոնք իրենց կյանքը վատնել են խաբեական կրկներևույթների կամ թիթեռնիկների հետևից վազելով: Դու, սակայն, պիտ լինես անձնական երջանկությունը չճանաչող սերունդ: Ահա թե ինչո՛ւ եմ ասում քեզ, վերցրո՛ւ իսաչդ և հետևի՛ր ինձ: Այո՛, քո սերունդը պիտ լինի խաչակիր: Նա պիտ քավի մեղքերն իր հայրերի՝ հանդիսանալով նրանց վերադաստիարակիչը: Իսկ այդպիսին դառնալու համար, պետք է որ քո ամեն մի օրը լինի ճերմակ քարով նշանակելի օր, պետք է, որ քո կյանքը լինի բարոյական լրջություն, գրավչություն և առողջություն: Իսկ այդպիսին լինելու համար՝ ապրի՛ր չմեռնելու, մեռի՛ր ապրելու համար: Կյանքդ նվիրի՛ր բաների, որ չեն մեռնում: Եղել են սերունդներ, որոնք ավելի ժամանակ են վատնել իրենց արտաքինը հարդարելու, քան իրենց մտքի և սրտի մշակույթի համար: Դու պիտ ապրես ժողովրդիդ համար, այլապես պիտ երկարի նրա հոգեվարքը և շատ պիտ ուշանա նրա քաղաքական հարությունը: Հոգեպես ծուլներն են ստեղծել դժվարին ու անկարելի խոսքերը: Քույր ու եղբայր են չկամենալն ու չկարողանալը: Հազարամղոն ճամփորդությունն սկսվում է մի հատիկ քայլով: Չկա՛ անկարելին, երբ կա գորեղ ու վճռական կամքը: Գիտցի՛ր, եղել են կամքի հսկաներ, որոնք առաջարկել են Ալեքսանդր Մակեդոնացուն իր արձանը կերտել Աթոս լեռը տաշելով: Թագավորը նա՛ է, ով կարող է: Ես ուզում եմ, որ դու լինես թագավոր սերունդ: Քանի դեռ գետափին ես, տկար ես: Անցա՛ր՝ կեսար ես: Անցի՛ր, հա՛յ երիտասարդություն, անցի՛ր Ռուբիկոնը, որի հանդիպակաց ափին քեզ հաղթությունն է սպասում:

Հաղթության ու պարտության մեջ ամբողջ պետություններ կան, - ասել է Բոնապարտը: Քո վաղվա հաղթանակի և պարտության միջև հայ ժողովրդի լինել չլինելու հարցը կա, հա՛յ երիտասարդություն: Ահա՛ թե ինչու քեզ պետք է հաղթականի լուսապսակ ստեղծել քո ժողովրդի անվան ու ճակտի շուրջը: Իսկ դրա համար քեզ պետք է լինել՝ ավելի քան Հայ և մարդ:

ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

Կուզեի, որ դո՛ւ, հա՛յ երիտասարդ, որ դու յուրացնեիր ինքնաճանաչությունը՝ որպես ուժի, հաղթանակի և բարձր երջանկության ամենակարճ և ամենաստույգ ճամփան:

Ծանի՛ր զքեզ:

Գիտցի՛ր, - ասում է դելփյան այդ բաղդատմամբ:

Կուզեի, որ իմաստասիրական այդ հրամայականը քանդակված լիներ մեր դպրոցական

շենքերի ճակատին, ապա և մեր աշակերտության ուղեղի մեջ: Այն ողորմելիորեն տկար չէ մարդը, որպիսին ճգնում է այն ներկայացնել նյութապաշտական կարճատես գիտությունը: Նա գրեթե անկարող է, երբ գիտակցում է, թե իր մեջ թաքուն ուժերի մի ամբողջ ծով կա, որից ազատորեն օգտվում է ինքնաճանաչ անհատը: Դու ավելի ուժեղ ես, քան կարող ես երևակայել և զգալ քեզ:

Դու օժտված ես անսպառ հոգեկան ուժով, որոնց մեծագույն մասը անինքնաճանաչության պատճառով շարունակում է մնալ քնած վիճակում և անօգտագործելի: Քեզ տրված ներքին ուժերի բերումով դու գրեթե ամենակարող ես, հրաշագործ, եթե վստահելով քո ներքին մարդուն, նրա ուժերից օգտվես միայն բարձր նպատակների համար: Ձեր մեջ ապրում է մի աստվածություն, որի միակ փափագն է ծառայել ձեզ, որ սրտառույզ համբերությամբ սպասում է, որ կանչեք իրեն: Հոգեբանական բացարձակ ճշմարտությամբ կշնչեն այդ ոսկե խոսքերը: Սահման չի տրված ինքնաճանաչ անհատի հոգեկան ուժերին: Գիտենալ և կամենալ՝ նշանակում է կարողանալ:

Ինքնաճանաչ լինել, ասել է՝ կարողանալ ցանկացած վայրկյանի գործի դնել այն ուժերը, որոնց տերն ես՝ իմաստություն, սեր, աշխատունակություն և այլն: Ինքնաճանաչությամբ կարելի է դառնալ մագնիսական մի ամպ, որ չի խորտակվում և ո՛չ մի ուժից: Անհուսորեն տգետները միայն չգիտեն այսօր, որ չօգտագործվող ուժերի մի հսկայական պահեստ է մարդը, որից դժբախտաբար կարողանում են օգտվել քչերը միայն: Մեր ուժերի մեծագույն մասը շարունակում է մնալ թմրած վիճակում, երբ նրանց մասին գաղափար չունենք: Բայց երբ ձգտել սկսեցինք որևէ բարձր նպատակի և նոր ուժերի կարիքն զգացինք, մեր մեջ անմիջապես զգում ենք ներկայությունը մեր թաքուն ուժերի: Ո՞վ չի ունեցել երբեմն հանճարեղ ներշնչումներ, հայտնություններ, պարզատեսություններ: Ո՞ւմ հաճախ չի թվացել, որ ինքը որոշ արտասովոր վայրկյաններում ընդունակ է զարգացնելու իր մեջ շատ ավելի մեծ ուժ, քան այն, որ զգում է իր մեջ սովորական վիճակում:

Մարդն այն է, ինչ որ կամ ինչպես որ մտածում է իր մասին: Անինքնաճանաչը, որ իրեն կենդանի մեքենա է համարում և ոչ ավելին, դատապարտված է ապրելու և գործելու իր տկար ես-ի աղքատիկ միջոցներով: Նմանի համար չեն աշխարհ զարմացնող մեծագործությունները: Նմանը՝ անինքնաճանաչ և անընդունակ վերանորոգումի, կուրորեն մասնակցում է իր ամենօրյա թաղմանը: Աստիճանական անձնասպանություն է նմանի կյանքը: Իսկ նա, որ գերագույն երջանկության հասնելու համար ձգտում է տիպար կատարելության, նա, որ գիտի, թե բոլոր մարդիկ կատարելության կարիելիություններ են, նա կասի ձեզ՝ ընդունեցի՞ր մի բանի անհրաժեշտությունը, նշանակում է, որ այդ բանը ոչ միայն կարելի է, այլև կիսով չափ արդեն կատարված է: Ուրեմն, եղի՞ր ինքնաճանաչ, երիտասարդ բարեկամ, հավատա՝ թաքուն ուժերիդ, օգնության կանչի՞ր քո ներքին մարդուն, որ ավելի Աստված է, քան տկար արարածը, որպեսզի աշխարհը չկարողանա սահման դնել քո հոգու ավյունի թափին, թռիչքին:

Եղի՞ր անկախ՝ հոգեպես: Եվ ո՛չ տուրք այնպիսիների ազդեցության, որոնք ավելի բարի չեն, արի չեն, անձնվեր չեն քեզանից:

Հեռո՛ւ բանուկ ուղիներից: Նրանցից, որոնք անընդունակ են խանդավառության: Աշխարհն առաջ հրող լծակն է խանդավառությունը: Եվ նրանցից, որոնք հաճախ են գործածում դժվար և անկարելի բառեր: Աշխարհը և երևույթները մի՛ դիտեք ուրիշի աչքով: Հիմարություն է թութակորեն կրկնել ուրիշի խոսքերը: Ավելի մեծ հիմարություն՝ կուրորեն բաժանել այլոց կարծիքը: Մի՛ եղիր ուրիշի սովերը, արձագանքը, եթե այդ ուրիշը անգամ աշխարհաճանող համբավ լինի: Մտեղծագործո՞ղ և ո՛չ ընդօրինակող: Անձնասպանության է նմանվելը:

Ունեցիր քո՛նր՝ խոսք, խոսելու եղանակ: Եվ երբեք քեզ կատարյալ մի համարիր, որ չդադարի վերելքդ: Կատարելության չես ձգտում, եթե մտահոգեպես նույնն են այսօր, ինչ որ երեկ էիր: Միրի՞ր վեհը, գեղեցիկը և հերոսականը նույնիսկ թշնամիներիդ մեջ:

Մի՛ նախանձիր, քանզի աշխարհը ոչինչ չունի, որ չունենա քո հոգին: Թուլություն է չարությունը: Մեզանում քչերն են ուժեղ: Դրա համար էլ՝ չան են շատերը, չար,

պարսավասեր, աններող: Մի՛ գարշիր հասարակությունից, բայց հաճախ գերադասիր իմաստուն մենությունը: Ասված է. Արծիվը թռչում է մենակ, ագռավները՝ խմբով: Գոռոզությունը ուժ չէ, այլ՝ տկարություն: Մարդկանց մի՛ նայիր վերևից, դա հեղինակություն չէ՛: Տկարն է ձգտում հաճոյանալ ամբոխին, արժանանալ փողոցի ուշադրությանը: Ասպետ եղիր նա՛ իս անձիդ նկատմամբ: Դժվարանո՞ւմ ես հարգել քեզ, բարոյապետ կորած ես արդեն: Զո՞ւրկ ես ինքնահարգանքի և ինքնատիրապետումի գորեղ զգացումներից, աշխարհն էլ ոչինչ չունի քեզ ուժեղ դարձնելու համար: Հեռո՞ւ ունայնամտությունից, գոեհկությունից և ունակությունից՝ եռյակ թշնամին բարձր նկարագրի: Մեռելություն է ունայնությունը: Դու խոկմամբ և փորձով հարազատի՛ր ճշմարտությունները: Հեռո՞ւ և հոգով ծուլլերից, որոնք ճշմարտությունները, սկզբունքները և սրբությունները սրբապղծորեն կիջեցնեն մինչև իրենց տափակ հասկացողության աստիճանը՝ Դու բարձրացի՛ր, ձգտի՛ր հասնելու նրանց բարձրության, այլապես գուրկ պիտ մնաս հոգեկան մշակույթից:

Ինքնաճանաչությամբ մարդ դառնում է ներքնապես խաղաղ, ինքնավստահ և աներկյուղ: Նրա կյանքի նավը, որ առաջ խաղալիք էր գոյության ալիքների ձեռքին, ստանում է հաստատ և անշեղ ընթացք: Ծանի՛ր զքեզ, հա՛յ երիտասարդ:

Քո մեջ մի գանձարկղ կանաքավ ու անհաշիվ հարստությամբ, բայց դու չես օգտվում նրանից, որովհետև քեզ պակասում է այդ արկղի ոսկե բանալին՝ ինքնաճանաչությունը: Ծանի՛ր զքեզ... Նույնացիր քո ներքին մարդու հետ, և դու պիտ զգաս քո մեջ ծովացումը հոգեկան նորանոր ուժերի, դու պիտ դառնաս ավելի քան գորեղ և ապա պիտ կարողանաս կապել բախտի անիվը և քարշ տալ ցանկացած ուղղությամբ:

Եղի՛ր պարզակյաց: Բազում կարիքների տեր անհատներն ու ժողովուրդները կլանված են լինում ներկայով և մոռանում իրենց անցյալն ու ապագան: Ունայնամտանում և տկարանում են նմանները: Դո՞ւ, հա՛յ երիտասարդություն, ուխտիդ բերումով, դու պիտ լինես ուժեղ՝ ամենակարողության աստիճան: Իսկ ուժեղ և կարող դառնալու իմաստուն միջոցներից մեկն էլ պարզակյացությունն է:

Եղի՛ր պարզ, պարզակյաց, որպես Սպարտացի, քանզի որքան նվազ կարիքներ ունենաս, այնքան ավելի օգտակար կլինես ժողովրդիդ: Կարիքներ կան, որոնց բավարարումը ստրկացնում է մեզ՝ դարձնելով մեզ գերի՝ մեր կրքրի և ցանկության: Իսկ չկա ավելի աղետալի բան, քան կրքրի և անիմաստ կարիքների լուծը: Կան ավելորդ կարիքներ, որ ապրեցնում է մարդու հոգևոր ազատությունն ու կարողությունները: Հազար հիմարություններ փնտրող միշտ էլ կունենա հազարումեկ կարիք: Իսկ նմանը չի կարող չզգալ իրեն դժբախտ ու տկար: Նա, որի ամենօրյա մտահոգության առարկան իր հագուստի և կաշվի մեռյալ գեղեցկությունն է և ոչ թե սրտի և մտքի մշակումը, նա կմնա աղքատ հոգով, ասել է՝ և տկար: Նա, որ սովոր է ականջ տալ ունայնամիտ հասարակության և ոչ իր ներքին բարոյական օրենքի ձայնին, դժբախտ է երիցս և տկար: Նա, որ իր ժամանակն ու միջոցները վատնում է գեղեցկացնելու իր էության շրջանակը և ոչ պատկերը, արտաքին երևույթը և ոչ բովանդակությունը, նա, որ շարունակելով մնալ հիմարական արձագանքը սնտոխասեր ամբոխի, դժվարանում է իր հանապազօրյա հացին չավելացնել և կրկեսը, նման բարոյապետ թեթևամիտը դառնում է մեռյալ թիվ և ոչ ստեղծագործ անհատ իր ժողովրդի համար:

Վայելչասերների շրջանը՝ ահա անբարոյականը ու անբարոյացուցիչը, թշնամին մաքրության ու պարզակյացության: Հեռո՞ւ այդ շրջանից, որ նեխություն կհոտի: Գիտես, Դիոգենեսն իրեն ավելի երջանիկ կգագար, քան իրեն այցի եկած աշխարհակալը: Զգո՛ւյշ հրապուրիչ երևույթներից: Դալարների տակ հաճախ մահաթոյն օձ է թաքնված լինում: Թող քո հաճույքները լինեն մաքուր, ողջապահիկ, բարոյական: Կրքերն ու կարիքները ծառաներ պիտ լինեն և ոչ թե տեր ու բռնակալ: Եղի՛ր Սպարտացի, և բնավորությամբ անձնադուր ու մեղկ երիտասարդներին համարիր անգոյ՝ նետված էվրոտ գետը, ուր Սպարտացիները կթափեին իր հեղզ և երկչոտ զավակներին: Երբ երիտասարդները, սանձարձակ կյանքից հոգնած, քնքշորեն քնում են փափուկ բարձերի վրա՝ հավատո՞ւմ եք, որ եթե երթանք արթնացնելու, որ ելնեն ու քշեն թշնամուն, հավատո՞ւմ եք, թե նրանք վեր կոչեն տեղերից և

իրենց մեջ կզգան ուժն ու կորովը այն դասական Աթենացիներին որոնք սովոր էին պատկել իրենց գենքրի կողքին, մերկ գետնի վրա և գիտեին արհամարել զգայական հաճույքները: Եթե վաղը, վերստին, արտաքին վտանգը պայթեց հայ ժողովրդի գլխին, դու վստահ ես, որ հազարավորները շարքերից իրենց վահանն ու դրոշակները չեն խոնարհի թշնամու ոտների առջև: Ես ազատ եմ խոստովանելու, թե հայ երիտասարդությունը, եթե չհոգեփոխվեց, մեր Եռագույնի առջև ծունկի չի բերի թրքությանը: Պարզակյացությամբ և մշտապես ջանասիրությամբ էին հզոր և անպարտ Հին Հելլադան, Սպարտան և հռոմը: Զինվոր, թե զորավար, խաղաղության օրերին կմշակեին դաշտերը և առաջին անհանգիստ լսելու պես, կբողոքեին արտորը ու կկապեին սուրը: Ցինցինատին գտան դաշտում, արորելիս, երբ կփնտրեին իրեն՝ որպես զորագլուխ հռոմեական լեգոնների: Բայց, երբ մի օր Հուլյնի, Հռոմեացու և Հայի մեջ տկարացավ պարզակյացության հոգին, երբ այդ առնական և խրոխտ ժողովուրդները մեղկացան ճոխության և քնքշանքի մեջ, ընկան, կորան բարբարոսների կրունկի տակ: Ահա թե ինչն է քո սերունդը, հայ երիտասարդ, պիտ լինի պարզակյաց, ազատ կարծիքների ու կրքերի լծից ուժեղ լինելու համար:

ՊԱՏՃԱՌ և ՀԵՏԵՎԱՆՔ

Մի՛ լինիր ստվերը, արձագանքը, նմանությունը ուրիշների, որ հարկադրված չլինես ծիծաղելիորեն կրելու այլոց գաղափարներն ու տեսակները, ինչպես կրում ես ուրիշների ձեռքով պարտադրված զգեստներդ: Ամենաեականը, որպեսզի արթնանան հոգուդ հեքիաթային ուժերը և ծառայեն քեզ:

Այդ մասին խոսել եմ քեզ հետ: Ավելացնեմ, թե բավական չէ դեռ սեփական խոկում ու խորհրդածություններ ունենալը: Պետք է, որ այդ վերջինները լինեն մաքուր, վեհ, արդար: Քանզի մեր նկարագիրն այլ բան չէ, եթե ոչ գումարը մեր մտածումների: Մեր արարքները ծնունդ են առնում և կազմակերպվում նախ մեր ուղեղի և հոգու մեջ: Անհատի և ազգի ճակատագիրը բնորոշվում և դարբնվում է այն մտածումներով, որ այդ վերջինները երկարորեն սնուցել են իրեն մեջ: Տկարություն, թե հզորություն, պարտություն, թե հաղթանակ, տառապանք, թե երջանկություն, այդ բոլորի հեղինակը ի՛նքը՝ անհատն է, ժողովուրդը, և ոչ սրանց թշնամիները, և ոչ դիպվածը: Պատճառ ու հետևանք՝ միևնույն փոխհարաբերությունն ունեն ինչպես նյութական, այնպես էլ՝ մտաբարոյական աշխարհում: Ահա թե ինչն է մեր պայքարը պարագաների և հետևանքների դեմ չպիտի ուղղված լինի, որ դուրս են մեզանից, այլ՝ պատճառների դեմ, որ մեր մեջ են: Մտածումներից ծնունդ է առնում ցանկությունը, սրանից՝ ձգտումը, իսկ այդ վերջինը ունենում է իր այս կամ այն առարկան, որով և անհատը մատնում է իր մտածումների բնույթը: Պարբերաբար ընդունված ներքին ներշնչումներից մենք մշակում ենք մեզ համար հատկություններ, պայմաններ, և որպես արդյունք այդ բոլորի՝ մեր ճակատագիրը: Հսկի՛ր մտածումներիդ մաքրության ու վսեմության վրա: Հաճախ քաղհանքի ենթարկիր մտքերդ, գտի՛ր: Ամեն մտածում, հենց որ տեղ գրավեց գլխիդ մեջ, պիտ ձգտի արտահայտվել: Չար, ստոր, եսական մտածումները քեզ պիտ մղեն համապատասխան քայլեր առնելու: Արդար, անձնվեր, ասպետական մտածումներն, ընդհակառակը, քեզ պիտ դարձնեն հեղինակը ազնիվ գործերի: Սովորի՛ր դեկավարել ուղեղդ: Դժվար չէ դա, քանզի մարդս իշխանություն ունի իր մտածումների վրա:

Մենք, մենք չենք կարող արգելել թռչուններին անցնելու մեր գլխի վրայով, բայց իշխանություն ունենք թույլ չտալու նրանց, որ իրենց բույնը շինեն մեր գլխի վրա: Այս ձևով վարվիր մտածումներիդ հետ: Թույլ մի տուր, որ վատերը իրենց բույնը հյուսեն ուղեղիդ մեջ: Ամրացի՛ր վսեմ մտածումներիդ մեջ, և դու կտիրես ներքին խաղաղության: Իսկ գիտե՛ս, որ որքան հոգեպես անդորր է մարդը, այնքան ուժեղ և ազդեցիկ է նա: Քո կյանքի արտաքին պայմանները, ինչպես և քո ժողովրդի, հարազատ ծնունդն են քո հոգեկան վիճակի, իսկ այդ վերջինը՝ քո մտածումների: Այդարև, մեզանից ամեն մեկը, մի հոգեբանի պատկերավոր արտահայտությամբ, հավաքում է քաղցր ու դառն պտուղները իր մտքի տնտեսության: Տանջանքն ու տխրությունը միշտ էլ հետևանք են վատառողջ մտքերի, որոնք ցույց են տալիս, թե անհատը հաշտ ու համերաշխ չէ իր խղճի հետ:

Հետո՝ նվաստ երկչոտ խոհերից, որոնք սնուցում են մեր վարանտոս ու անվճռական հասկությունները՝ դարձնելով մեզ հոգևոր ստրուկ, միշտ ենթակա նվաստացումի և զրկանքների: Միշտ վեհ, ազնիվ, արիական մտածումներ, որոնք բյուրեղանում են որպես ուրախություն, ներքին հանգիստ, քաղցրություն՝ դարձնելով մեր հոգին թարմ, պայծառ ու կորովի: Երկաթը մաշվում է իր ծնած ժանգից: Մարդ տառապում է իր անկատարելիությունից, որ արդյունք է իր անմաքուր, իր ժանգոտ մտածումների: Մտածումը, նայած իր բնույթին, և՛ սպանիչ է, և՛ հարուցիչ, փրկիչ:

Հրաշագործ է մտքի ուժը: Դո՛ւ, երիտասարդ գրուցընկեր, դո՛ւ, որ հրամայողաբար պիտ լինես ուժեղ, դու ևս ապավինիր վսեմ մտածումի փրկարար ուժին: Եվ որովհետև ուխտիդ բերումով քեզ վիճակված է և ղեկավարի պատասխանատու դեր, սովորի՛ր իմաստորեն ղեկավարել նա՛խ սեփական մտածումներդ ու ցանկություններդ:

ԱՆԲԱՐՈՅԱՎԵՏ ԽՈՍՔԸ

Ոչինչ այնքան հեշտությամբ չի մատնում մեր ապրումները, մտածումները, մեր նկարագիրը, որքան խոսքը: Դա միաժամանակ մեր բարոյական շունչն է: Մեկին մտերմորեն ճանաչելու համար, հարկավոր է լսել նրա խոսքը, անշուշտ, երբ որ չի կեղծում: Մի ընտանիք, մի հասարակություն, մի ժողովուրդ ճանաչելու համար պետք է լսել նրա մեջ հնչող խոսքը: Երբ որ դա գործածվում է որպես քող մտածումների համար, եթե դա ավելի արտաքին բարեկրթության է ծառայում քան բարոյականության, երբ որ դա լավում է որպես ծաղր սրբության և սկզբունքների դեմ, երբ դա դառնում է ծառայական, օգտախնդիր ու թունավորիչ, և այդ ամենի պատճառով տարտամ, դա նշան է բարոյական անկման ու ապականության: Երբ մի ժողովրդի մեջ, ինչպես մեզանում, որոշ տարրեր ազատորեն ժխտում են և՛ սրբությունները, և՛ սկզբունքները, և՛ Հայրենիքը, առանց հասարակության ցատումը բորբոքելու իրենց դեմ, երբ դա կորցնում է լույսն ու ջերմությունը, դա նշան է, թե այդ ժողովուրդը նվաստացած է, ընկած՝ իր խոսքի հետ: Այսպիսին է, չնչին բացառությամբ, գաղութահայ խոսքն այսօր:

Հետևա՞նքը: Հավասար չափով՝ կեղծիքի ահավորություն և ճշմարտության թշվառություն մեր կյանքում: Չարության թույն, կատաղության լորձունք և քացախ, ահա՛ թե ինչ են գործածում որոշ գրիչներ ու գրչակներ: Էլ ոչինչ է մնացել գոեհկացած իրականության մեջ, որ հայհոյված չլիներ: Պոռոտ, տգետ ու չար ճառատողներ: Կարծեք, պետք է հայհոյել համոզելու կամ տարհամոզելու համար, զրպարտել, անվանարկել:

Կարծեք, անհրաժեշտ է դաստիարակելու համար խոսքը լինի բարձր և հայհոյալից, որ կարողանան ընթերցողին խաբել, թե իրենք արդար են, ուժեղ, հեղինակավոր: Այնպես են խոսում և գրում մեր գաղութներում, որ կարծեք իրենք են տերը աշխարհի ողջ իմաստության և միակ տերը Հայաստանի, որ շատ շատերը գուցե չեն էլ տեսել նույնիսկ քարտեզի վրա:

<<Ես էլ արացի տվի նրան, առյուծին: Թող ավանակի սմբակի ուժն էլ զգա...>>: Այս է շատերի խոսքի իմաստը ու շեշտը՝ իրենց հակառակորդների մասին: Կատաղի՛ գրչամարտ: Գրում են, անձանձիր գրում, մրոտում անվերջ իրենց հակառակորդների մասին, առանց կարդացվելու նրանց կողմից, բայց և այնպես ոչ ոք է հուսահատվում: Տոլստոյի երրորդ որդին սկսել էր մամուլի մեջ քննադատել տոլստոյականությունը: Հայրը՝ դժգոհ որդու արարքից, գանգատվում է իր մի բարեկամին. <<Կատարվեց, ինչ որ պիտ կատարվեր: Լսեցի որդուս գրածների մասին և չկարողացա չկիտել հոնքերս: Մակայն, մի բան ուրախացնում է ինձ: Վեճը վարելու համար որդիս ստիպված պիտ լինի կարդալ իմ որոշ աշխատությունները և խորհրդածել նրանց մասին: Այդ ինձ հուսադրում է, թե մի օր նա էլ կհասկանա ինձ>>:

Հայ գրիչ շարժողներն ունե՞ն այդ հույսը, թե իրենց հակառակորդները մի օր կհասկանան իրենց: Բիարկե՛ ոչ: Հասկանալու համար պետք է կարդալ հակառակորդի գրածները, մի բան, որ մեզանում չի արվում, իսկ չի արվում, որոհետև ծաղրով, հայհոյանքով խնկված հողվածները գուցե և հաճույքով գրվում են, բայց ոչ կարդացվում: Ընկած է հայ տպագրական խոսքը, որից ամեն մեկն օգտվում է իր ցանկության համաձայն: Օրվա հայ խոսքը, երբեմն՝ մերկ սուսեր, երբեմն՝ բույթ տապար, և միշտ էլ անբարոյավետ:

Բանակրթողներին ցավագիտորեն պակասում է տարրական բարեկրթություն, պարկեշտություն,

արդարություն: Ընդդիմախոսի մեջ ոչ ոք է ազնվություն ու շիտակություն տեսնում: Անխնա են, որպիսին չէին և վաղը չեն լինելու թուրքի հանդեպ: Պտույտի ժամանակ հանդիպակաց բուրնների վրա նշմարեցի մի հրեշտակային պատկեր: Երբ մի քիչ մոտեցա, նկատեցի, որ դա մարդ է: Հասնելով նրան՝ տեսա, որ դա իմ եղբայրներից մեկն է... Որքա՛ն հարուստ հոգեբանություն և գեղեցկություն, եվրոպացի քարոզչի այդ անպաճույճ օրինակի մեջ: Դադարում է մարդկանց միջև գոյություն ունեցող սատոնություն, երբ նրանք հաճախ են հանդիպում իրար: Տարակարծությունները տեղիք են տալիս հասկացողության: Մեր կասկածը, հակակրանքը, թշնամանքը շարունակվում են աճել, երբ դեռ հեռու են իրենց առարկաներից: Ընդհակառակը, մեր այդ զգացումները ամեն անգամ աստիճանական շոգիացումներ են կրում, երբ մոտենում են իրենց առարկային: Իմ կարծածը չէ այդ պարոնը - հաճախ ասում ենք այն մարդկանց մասին, որոնցից անիմաստ խուսափում էինք, որոնց թյուրիմացաբար չար էինք համարել: Իսկ մեզանում, Աստվա՛ծ իմ, մեր իրականությունն ավելի զարհուրելի է, քան երկու ցեղերի միջև բորբոքված պատերազմը: Պատերազմող կողմերի համար գոյություն ունեն գինադադարը, հաշտությունը, իսկ մեր կյանքում՝ անվերջ իրարակերությունը: Մենք չենք սիրում գինադադարը ներքին ճակատների վրա, որովհետև սովոր ենք ծունկի գալ արտաքին թշնամու առաջ: Մենք չենք ներում իրար, որովհետև ստրուկին հատուկ հոգեբանությամբ ներում ենք արտաքին թշնամուն:

Ամեն օր տեսնում ենք, թե ինչպես մարդիկ, հանուն իրենց կուսակցության, կատարում են այն, որ չէին կատարի իրենց համար, եթե դրանով վտանգելու լինեին իրենց կյանքն իսկ: Ատելությունն ու ոխը, բոլորին, գրեթե բոլորին դարձրել են կրքից կուրացած և աչառու: Քչերն են այլևս տարբերություն դնում միջոցների մեջ, ոչ ոք է ուզում հասկանալ, թե կրքոտ վեճերի ժամանակ ի սպառ մոռացվում է ճշմարտությունը, որ հայկական վեճը ընդհանրապես թշնամացնում է և ոչ թե համոզում: Հետևա՞նքը: Կատարյալ բաբելոնյան աշտարակաշինություն, երբ այլևս մարդիկ իրար չեն հասկանում: Հետևա՞նքը: Բարոյական մի մեծ դժբախտություն: Հասկանա՞նք, սակայն, որ դրանք դեռ դժբախտության ծաղիկներն են, պտուղները կվայելենք վաղը, մոտիկ ապագայում, երբ մեր երկրի գլխին կպայթի թրքական վտանգը, մոտիկ ապագայում, երբ կարիք զգացվի միակամ, կուռ և միաիդեալ ժողովրդի: Խոսքը միաժամանակ մեր բարոյական պատկերն է, հասկանանք այդ: Ծնունդը մտքի՝ նա իր հերթին ազդում է մեր մտածումների վրա: Օրինակ՝ չի կարելի ծաղրել սրբությունը և շարունակել երկյուղած մնալ նրա նկատմամբ: Չի կարելի քամահերել մեկին ու շարունակել հարգալից լինել նրա անձի նկատմամբ:

Մեր արտաբերած ամեն մի խոսքը, ուրիշներից ավելի մեզ է ազդում: Չի կարելի զագրախոս լինել և բարձր ու կիրթ նկարագիր ունենալ: Գռեհկաբանելով մարդս խրախուսում է և սնուցում է իր ստոր մտածումները՝ ուժեղացնելով նրանց: Խուսափի՛ր վայրաբանությունից: Ազնվացրու լեզուդ, իսկ այդ անելու համար, նախ ազնվացրու մտավոր կյանքդ: Թույլ մի տուր, որ անկոչ հյուրերը տեղ գրավեն ուղեղիդ մեջ:

Մտածումների խստաբարոյություն, ահա՛ թե ինչ պիտի լինի քո մտավոր կյանքը: Եղա՞ր այդպիսին, դու կլինես վսեմախոհ, ուժեղ և գրավիչ: Եղիր ճշմարտության քարոզիչը, առավել՝ ճշմարտության ուսուցումը մեր կյանքում: Երկու դեպքում էլ՝ եղի՛ր առաքյալ և ոչ անաղ ու անհամ դպիր: Երկու դեպքում էլ՝ վսեմաբան: Քարոզիչը բազմություններ է փնտրում և նրանց ուղղում իր խոսքը: Ուսուցիչը՝ քչերին: Առաջինին՝ զանգվածն է պետք, երկրորդին՝ աշակերտողներ, հետևորդներ: Ավելի՛ ուսուցի՛չ: Կեղծիքը զինաթափելուց հետո, եղի՛ր կարեկցող և ոչ դատավոր, կարեկցող ուսուցիչ և ոչ անսիրտ մերկացնող: Այդպիսի՛ն եղիր, որովհետև գրեթե անանձնական սխալանքների և հավաքական թերությունների արդյունքում է մեր ժողովրդի ապրած անլուր աղետը: Ավելի բարվոք վիճակ չեն ունենում չկատարված պարտականության կնիքը իրենց ճակատին կրող ժողովուրդները: Քո ժողովուրդի մեծ մասը միայն որպես Հայ և մարդ կատարեց իր պարտականությունները և այսօր հավասարապես կտառապի՝ մյուս մասի տկարության և անպարտաճանաչության երեսից: Մոտեցի՛ր բոլորին, բոլորին, բոլորի՛ն ուղղիր խոսքդ սիրո և այսուհետև մեր ժողովուրդը հեռու մնա նորանոր աղետներից, պատասխանիր անմահ Դեմոսթենեսի խոսքերով՝ <ոչինչ այն ամենից, ինչ որ անում ենք>>: Երևա՛ բոլորին, կանչի՛ր, հորդորի՛ր բոլորին, որպես անհանգիստ հոգին վիրավոր հայրենիքիդ: Եվ թող զիտենան բոլորը, որ քեզ զբաղեցնողը ցեղիդ գոյությունն է, որ վտանգված է: Ասա՛ ամեն մեկին, մե՛կ էլ, հազար անգամ կրկնիր բոլորին, մինչև որ հասկանան ու հարազատեն Ռհանի խոսքերի վսեմ իմաստը. <<Հոգևոր եղբայներ են մի ժողովրդի անդամները: Եվ որպեսզի համերաշխություն տիրի եղբայրների միջև, անհրաժեշտ է, որ ամեն մեկը որոշ բաներ մոռացության տա և մտահոգվի միայն ամենաեականով:

Դարձի՛ր, ժամանակի պահանջն է դա, դարձի՛ր կենդանի արձագանքը ճակատագրի մարգարեի, որ վաղուց է քարոզում, <<Ժողովուրդնե՛ր, պատրաստվե՛ք արյան օրվա համար: Պատրաստվե՛ք երկոտասան ժամվա համար: Ձիթենու ճյուղի փոխարեն պատրաստե՛ք արյուն և արցունք...>>: Պատրաստ ես դու, հա՛յ ժողովուրդ:

Ես արդեն լսում եմ քո ձայնը: Հա՛յ երիտասարդ, քո խոսքը, որ ազդում է որպես ջահել գինի: Ոգևորության հեղեղ են առաջացնում քո հայրենապաշտ շրջունները: Անցնում ես որպես կենդանի մագնիս, որ անդիմադրելիորեն դեպի իրեն է ձգում իր անցած ճանփաների ցանցնված երկաթի փշրանքները՝ հոգիները: Դու դառնում են այն հրաբերան պերճախոսը, որ դասական ժողովուրդների պատկերացմամբ իր շրթունքներից դուրս եկած ոսկե շղթաներով իր հետևից քարշ է տալիս ունկնդիր բազմություններ: Դու այդպիսին պիտ լինես, քանզի միտքն ու սիրտը թեև թռիչք են անում, երբ վեհ է իրենց առարկան, քանզի չի կարելի ողջ էությամբ նվիրված լինել մի վսեմ առաքելության և չդառնալ ոսկեբերան:

ԱՐԻԱԴԱՎԱՆ.....ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Արիությունն է ոստայնանկում ազգերի անկախության ու հզորության դրոշը: Անարիությունը՝ պատրանքն ազգերի: Այն օրից, ընթերցող դ, երբ Հայը վախենալ սկսեց մահից, այն օրից օտարը թագավորեց Հայաստանում: Ես տեսա մեր վարած ճակատամարտերում, տեսա ամենաընտիր Հայի՝ մեռնելու մտքի հետ հաշտված, ամեն գնով հաղթելու անտեղիտալի վճռականությամբ դեպ թշնամին խոյացող հայ զինվորը: Ճանաչեցի և ամենավատ Հային՝ վախկոտության հանցանքի մեջ բռնված անարին:

Առաջինը կմեռներ ապրեցնելու համար իր ազգին ու նրա զենքի հմայքը:

Երկրորդը՝ կապրեր ամեն գնով՝ ապրեցնելու համար թշնամու փառքը: Առաջինը ինձ համար ավելի բարձր էակ է, քան մարդ: Երկրորդը՝ ավելի անասուն է, քան մարդ: Եվ քանի կա այդ վերջինը, թրքությունը իր գոյության ապահովությունը պիտ փնտրի մեր ժողովրդի չգոյության մեջ: Հանգիստ սրտով պիտ մեռնեմ, երիտասարդ Հայ, եթե քո սրենդի օրով հայրեն բառը, մեր ժողովրդի բարեկամների և թշնամիների կողմից գործածվի քաջորեն բառի իմաստով: Քանզի գիտեմ, թե քանի դեռ իր ամբողջության մեջ քաջ և քաջագուն չէ հայությունը, նրա համար անցած չէ դեռ աշխարհի քարտեզից ազգովին անհետանալու վտանգը:

Ժողովուրդ, պետություն, անհատ, սրանց իրավունք է տրվում ապրելու և ապրում են, և պատրաստ են ամեն վայրկյան ապացուցելու, թե գիտեն մահվամբ պաշտպանել իրենց գոյության իրավունքը: Այլապես, սրանք որպես ավելորդ տեղ գրավող իրեր, հակադրվում են ազատելու իրենց տեղն արևի տակ:

-Մի՞ թե Արաքսի ափին պահախարույկի շուրջը կխոսեն հայ գորավարները, մի՞ թե անցյալ գիշեր չլսվեց գետնի տակից խուլ որոտում, նման զինված շառաչման: Վայրագ տիտան էր, որ կզարթներ ու կկանգներ:

-Անտեղի է ասածդ: Իրեն մոտ կհանգչի հաղթականն Հայկ ու զենքը սպանողը: Եթե զարթնու՛նեքրով՝ Հայկ չի ննջեր...(Յուլիոս Պարիլի):

Քանի դեռ ամենահամեստ հայն իսկ՝ տղամարդ, թե կին, չի կարող այդ խրոխտ անձնասպանությամբ անգիտանալ թրքական վտանգը, քանի դեռ <<Քաջ, ահավոր և անողորբելի Հայկ, իբրև կայծակնած աստված>> չի արթնացել հայ մարդու մեջ, բախտին, այո՛, անարժանաբար միայն բախտին կպարտինք մեր գոյությունը և ոչ մեր բազկին: Պատժված անարիություն, ահա երկու բառ, որոնցով պիտ բնորոշել մեր արդի քաղաքական տխուր կացությունը: Վաղվա մեր վիճակը կարելի պիտ լինի բնորոշել վարձատրված արիություն բառերով, եթե մինչև այդ վաղը, գոյությունը հոգեփոխվելով դառավ արի ու արիապաշտ:

Արիություն: Գրեթե ոչինչ արժեն մարդկային բոլոր դրական հատկությունները, եթե պակասում է

արիությունը: Չկան ներգործոն առաքինություններ առանց արիության: Ճշմարիտ է իմաստունի խոսքը, թե մեռյալ են անոնց գործերը, որոնք վախ ունեն մահից: Անհատ թե ժողովուրդ՝ սրանք չեն կարող ինքնիշխան տեր դառնալ իրենց կյանքին, ճակատագրին, մինչև որ չհաղթահարեն իրենց անասնական վախը և նրա պատճառները:

<<Ես շատ թույլ էի>>, - մի հրեա ասում է մյուսին: Այդ խոսքերը, ըստ Հայնեի, կարող են հանձնարարվել որպես moto, հրեության մասին գրվելիք պատմության: Արդյո՞ք, այս երեք բառերի մեջ չէ՞ փնտրել և հայության դարավոր տառապանքների իսկական պատճառը: Անարին դա խրտվիլակն է, որով կարելի է միայն ճնճուկներից պաշտպանվել, բայց ոչ և անգոներից: Անարի լինել և անկախ հայրենիք ունենալ, ծիծաղելի չէ՞ դա: Անմտություն չէ՞ և՛ ոչխար լինել, և՛ գանգատվել գայլերից: Դառար ոչխար՝ պատրաստ են գայլերը: Արիությունն է աշխարհն ու անկախությունը, քանզի արիներն են անցնում Աստծո ճանապարհով: Անկախ հայրենիքը՝ որպես Ավետյաց երկիր տրվում է մեզ, անապատներում մեր վարած բախումներում արիանալուց հետո: Իսկ արի է նա, որ իր մեջ սպանել է իր կաշվի համար դողացող անասունը և գիտի զինաթափել վտանգն ու մահը, ծիծաղելով նրանց երեսին: Իսկ արի է նա, որ իր մեջ սպանել է իր կաշվի համար դողացող անասունին և գիտի զինաթափել վտանգն ու մահը, ծիծաղելով նրանց երեսին: Իսկ արի է նա, ով զինակցել է Ամենակարող Ոգու հետ: Արին նա է, ով գիտի լրիվ կերպով արտահայտել իր մեջ ծփացող անծանոթ ծովը ուժերի: Արի է ինքնաճանաչը, նա՛, ով ծիծաղում է թվի, նյութի, զենքի գերազանցության, ինչպես և գիտությունների վրա, և ճանաչում է մի հատիկ հոգեբանական արվեստ միայն՝ մեռնել, երբ պահանջում է պահը, ինչպես արևն է մեռնում:

Արիություն, որ իր մեջ կրում է իր վարձատրությունը՝ ներքին ուրախությունը, թե պիտի հաղթի և արտաքին հաջողությունը՝ հաղթանակը: Հայրենասիրությունը միշտ էլ հաղթել է, երբ իր զինակիցը արիությունն է եղել:

-Հռոմեացիք, պաշարված հին գաղացիներից, քաշվում են բերդատաճարը Հռոմի և զգվանքով հետ մղում թշնամու առաջարկը՝ զենքը վայր դնել և հանձնվել: Իսկ ծերակույտականները, որոնք չէին կարող զենքի դիմել, բայց չէին կարող և որևէ կերպով մասնակցել հայրենի երդիկների համար մղվող ճակատամարտին, հագնում էին իրենց ամենաշքեղ զգեստները, դուրս գալիս մեծ հրապարակ, ուր դրված կմնային իրենց փողոկոյա աթոռները, հանդիսավորապես կատարում իրենց վերջին աղոթքը և վերջ տալիս կյանքին... Առաքինական այդ օրինակով նրանք հաստատում են թշնամու դեմ ծառացած իրենց որդիներին, թե որքան քա՛ղցր է մեռնել հայրենիքի համար: Եվ հաղթում է Հռոմեական Արծիվը:

Լոզենգրադում է: Խոպոտ շեփորները, ռազմադաշտային թմբուկները և սուր սուլիչները գրոհի հրաման են տալիս: Հուռոռա՛, առա՛ջ... Բուլդար գումարտակները շարժվում են առաջ: Գլխապետ Ջաբրանսկին հրաման է ստացել սկսելու գրոհը: Հրացանաձիգների մի վաշտի գլուխ անցած՝ նա խրթնում է իր ձին, որ վայրկենաբար փռվում է գետնին, գլուխը ցրված՝ հրանոթով: Սպան ոտքի է թռչում, վերցնում է սուրը, քաշում ատրճանակը և նետվում առաջ՝ իր զինվորներին հասնելու համար... և գնդացրային մի համազարկից փռվում է գետին՝ ծեծված ծնոտով: Նա նորից ոտքի վրա է արնաթաթախ, բայց դժվարանում է խոսել և հրաման տալ բերանացի, և ահա՛, որպես զորավար Marguerite-ը Floing-ի մոտ, նա նշանացի, մի հաղթական շարժումով ցույց է տալիս ամրությունը, որ պիտ գրավել: Եվ նա նետվում է առաջ, թաշկինակով սեղմած զարհուրելի վերքը: Սուսերամերկ, անմատչելի ու վեհափառ՝ նա հասնում է Նա առաջինը պիտ լինի, բայց ո՛չ... Մի գնդակ փշրում է նրա ծունկը և վերստին փռում գետնին: Մակայն ահա, հենված մի զինվորի, նա նորեն գրոհում է: Ընկնում է և այս անգամ, երբ հաղթական աղաղակները, վերջապես ազդարարում են հաղթանակը բուլդար առյուծի... Մի պատգարակի վրա, կազմված թրքական սվիններից, զինվորները իրենց հրամանատարին տարան հիվանդանոց, կիսամեռ, բայց հաղթական:

Ռուս-ճապոնական պատերազմի սկզբի օրերն էին: Պետք է փակել Պորտ Արթուրի մուտքը: Հարկավոր են հարյուրի չափ կամավորներ: Ներկայանում են երկու հազար հոգի: Կամավորները փոքրիկ խմբակներով նստած շոգենավերը, թշնամու նավային և ծովափնյա մարտկոցների փոթորկային կրակի տակ պիտ հասնեն նավահանգիստ, մուտքի առջև պիտի խորտակեն իրենց նավերը և, եթե կարողացան, պիտ փորձեն վերադառնալ փոքրիկ նավակներով: Նավապետ Եաշիրան՝ <<ԱՄԱՄԱ>> գրահանավերի հրամանատարը, ճամփա դնելով այդ խիզախներին, որպես հրաժեշտի նշան, տալիս է խմելու արծաթե գավաթից և ասում . <<Եթե ունենայի հարյուր որդի, պիտ ուղարկելի բոլորին էլ այդ վտանգավոր ձեռնարկի համար, եթե ունենայի մեկը, պիտ ուղարկելի և նրան: Ձեզ ուղարկում են դեպի ստույգ մահ և գիտեմ, որ պատրաստ եք մեռնելու: Այժմ վստահենք երկնքին մեր կյանքը և դեպի գո՛րծ...>>: Ի՞նչ կա ավելի վեհափառ, քան ճապոնացի զինվորի այդ արհամարանքը

դեպի կյանքը և մահը: Արիները, <<Գայ է Նիպոն բանգա՛յ>> աղաղակելով, խորտակում են նավերը, խորտակում են նաև իրենց կյանքը, բայց ապահովում հայրենի գենքի հաջողությունը:

Բախտ ժպտի խիզախաց:

<<Հողմերն ու ալիքները միշտ էլ գորավիզ են հանդիսանում համարձակ նավորդիներին>>: Ինչպես բնության գեղեցկությունը մի շտ էլ զգեստավորում է մարդկային մեծագործությունները՝ արիության գործերը: Այն գիշերը, ասում է Չվեյցարական ավանդությունը, երբ որ երեսուներեք հայրենասերները, հավաքված Լիվցերն լճի ափին, կերդվեին մեռնել հայրենիքի ազատության համար, անսպասելի քչքչալ սկսեցին երեք առվակներ, հակառակ որ ձմեռ էր և երկիրը ծածկված էր խոր ձյունով: Այդ առվակները մինչև օրս էլ կոչվում են սուրբ աղբյուրներ: Երբ որ Արնուդը, ուխտված Չվեյցարական լեռնականներից մեկը, Ալպերի գագաթին սառցակույտերի շքի տակ գրկում է դեպի իրեն ուղղված ավստրիական սվինների մի ամբողջ խուրձ և խրում կրծքի մեջ, որպեսզի պատռի թշնամու շղթան իր ընկերների համար, այն ժամանակ էլ այդ հերոսները իրավունք չունեն իրենց գործի գեղեցկության միացնելու և շրջապատի գեղեցկությունը:

Ամենաանշուք իրերի շրջանում, ճշմարտության կամ հերոսության գործը, կարծեք անմիջապես դարձնում է երկինքն իր տաճարը, արևն՝ իր կերոնը...<<Բնությունը մեկնում է իր ձեռքը՝ գրկելու մարդուն, բավական է, որ նրա մտածումները լինեն նույքան վեհ, որքան իրենը>>:

Երևակայում և օրհնում եմ քաջությունը հեթանոս հայի, որպես տղամարդու բարձր հատկություն: Նախաքրիստոնեական հայության մոտ այն աստիճան զարգացած էին քաջությունն ու իր պաշտամունքը, որ Վահագն Արքան, ժողովրդի կողմից արձանացած է հեթանոս երգերի մեջ, որպես գերբնական ծնունդ երնի, երկրի և ծիրանի ծով:

Նախապատկերը քաջության, Աստվածացյալ Վահագն, որ իր անհուն քաջությամբ կքաղեր վիշապները Հայոց Աշխարհի Վիշապաքաղ արքան Հայոց, որի պատկերը կպաշտվեի Տարոնի Վահեվանյան մեհյաններում: Երևակայում եմ և ապրում գեղեցկությունը Ավարայրի և նրա հերոսների անմեռ գործին երբ, ըստ Խորենացու՝ <<ամենայն մարդ հանձն յուր եկեղեցի էր, նույն ինքը քահանա>>, երբ հայկական արիությունը կարբացներ հայ ռազմիկն ու այն վայրերը, ուր կթափվեր նրա նվիրական արյունը:

Այսօր... Կասկածելի և անօգուտ եմ համարում անարի Հայի երիտասարդությունը: Արիություն, սա պիտ լինի քո սերունդի կրոնը, հա՛յ երիտասարդ: Արի և արիադավան, այդպիսի՛ն պիտ լինի հայությունը, էթե ուզում է որպես ազգ ապրել և վա՛ղը: Հա՛յ երիտասարդություն, պիտ կարողանա՞ս, արտաքին վտանգի ժամանակ ձեռքդ խղճիդ գոչել. <<Ես քո կենդանի սուրն եմ, Հայրենի՛ք, որ քեզ հաղթություն պիտ բերի>>:

Պիտի չկարողանա՞ս, ի՞նչ քո ես ապրում:

Պիտի չարիանա՞ս, վա՛յ քո ժողովրդին:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԵՎ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Քրքրի՛ ազգերի պատմությունը և երես առ երես պիտ հանդիպես հետևյալ ճշմարտության, ժողովուրդները նախ և առաջ իրենց ամենաընտիր որդիների արյունով կսբեն իրենց երկիրը և ապա՛ այդ սրբացած հողի վրա կբարձրացնեն շենքն իրենց անկախության: Այո՛, նախ հերոսների և նահատակների գերեզմանատուն, ապա՛ ազատ ու երջանիկ Հայրենիքը:

Որո՞նք են լինելու վաղվա Հայաստանի սահմանները:

-Անոնք, որոնք պիտ գծեն հայ զինվորի որիությունն ու հայրենասիրությունը: Ուխլաըն, բախտ, հայկական սվին, սրանցից միայն վերջինի գծած սահմանները կլինեն իրական ու կայուն:

-Ինչպիսի՞ հայրենիք կունենաք վաղը:

-Ինչպիսին որ կառուցվում է այսօր մեր մտքի և հոգու մեջ; Երբ որ մեր սիրտը և ուղեղը լցնողը ապառաժահիւմն ու հաղթական հայրենիքի գաղափարն է, վաղվա Հայաստանը չի կարող

ավագահիմն, ապագոր և դժբախտ լինել: Ազգերն ունեցել են, ունեն ու պիտ ունենան իրենց արժանի ճակատագիրը: Արի և հայրենապաշտ, որ ասել է՝ հզոր, ահա՛ անկախության արժանի ժողովուրդը:

Քեզանից գատ, - խրատում է պատմությունը, - ո՛չ ոք չի կարող բարեփոխել քո դրությունը: Ինքնափրկություն. ահա՛ պատմության թելադրանքը: Հայր հասկացա՞վ այդ՝ նա կանգնած կլինի փրկության անշեջ ճամփին: Բայց կան, դեռ կան որոշ տարրեր մեզանում, միամիտ, <<հիմա ր սրբության աստիճան>>, որ կարծում են, թե կարելի է մուրալ անգամ պետականորեն անկախ ապրելու իրավունքը: Սրանք կուզեին, որ աշխարհի ուժեղները և՛ շնորհ անեին իրենց, և՛ պաշտպանեին այդ շնորհը և՛ արտաքին վտանգից: Սրանք դժբախտություն ունեն ուժեղ համարելու հայությունից գատ բոլորին, բոլոր ժողովուրդներին: Չեն հասկանում, թե հզորությունն ու սկարությունը հարաբերական հասկացողություններ են, թե ժողովուրդներից և ոչ մեկն է առանձին բացարձակորեն ուժեղ, ինչպես և ոչ մեկն է նույն ձևով ամենաթույլը:

Գոյություն ունեցող զանազան դաշինքների դրությունը թվապես սկար ժողովուրդներից շատերին է դարձրել ուժեղ և ապահով: Տկարացնել ուժեղ հարևաններին ու պաշտպանություն ցույց տալ սկարներին ի գին սրանց զենքի բարեկամության, ահա՛, հաճախ պետությանց արտաքին քաղաքականությունը:

Հեռատես ժողովրդի քաղաքականությունը իր գործունեության համար ընդգրկում է մի առաջնորդող նպատակ և նրա համաձայն որոշում իր հավանական թշնամին և վճռական քայլերով, և, օգտվելով սեփական և զինակից ուժերից, չեզոքացնում է խոչ ու խոչընդոտներն իր ճամփին: Նա նախապատրաստում է բարեհաջող պայմաններ իր ռազմագիտության համար, երբ պետք է զենքի դիմել: Դաշինքների միջոցով նա ապահովում է այս կամ այն պետության զինակցությունը կամ չեզոքությունը, օգտագործում հասարակական կարծիքն իր դատի համար, երբ պետք է պատերազմել: Նա չի արհամարում ամենատկար զինակցին անգամ, բայց միշտ էլ գերադասում է ուժեղը, այդպիսին համարելով ոչ թե թվով մեծ ժողովուրդը, այլ՝ նկարագրով և ռազմունակությամբ գերազանցը:

Միննույն նպատակի համար աշխատում են երբեմն մեկից ավելի սերունդներ: Հաջողությունը կախված է լինում պայքարը վարողի ծայրահեղ հետևողականությունից և համառությունից: Քաղաքականության մեջ պարտվում, ձախողում են այն ժողովուրդները, որոնք չունեն որոշ և հստակ նպատակ, կամ երբ ունեցածը խստորեն ազգային չէ: Պատերազմը դա քաղաքականության շարունակությունն է և մի վճռական միջոց քաղաքականության համար: <<նա այնպես է զարգանում քաղաքականության մեջ, ինչպես երեխան՝ մոր արգանդի մեջ>>: Քաղաքականությունն է վարում աշխարհի և անհատ պետության բախտը՝ մեծապես հեշտացնելով սրի գործոնը: Ուզում եմ կրկնել, թե իմաստուն քաղաքականությունից մեծապես շահել են և շահում են թվապես, տեխնիկապես և աշխարհագրորեն սկար ժողովուրդները: Ուրեմն, մեզ մնում է որոշ ուժ և արժեք ներկայացնել միջազգային փոխհարաբերությունների մեջ, ողբերգորեն մենակ և սկար չմնալու համար: Այդ նպատակին պիտ ձգտի հայությունը, խորապես գիտակցելով, թե ազգերն այն են, ինչպես որ կզգան իրենց, եթե չեն կդառնան վաղը, թե աղետալի է սկարության ինքնաներշնչումը, որից պիտ ազատվի մեր ժողովուրդը, այլապես նա կմնա անհոտորեն սկար, ինչպես որ զգում է իրեն, այլապես կմնա անհայրենիք, այսինքն՝ պարարտացուցիչ աղբ իրենց ուժեղ ժողովուրդների համար: Հայրենի՛ք: Այդ հասկացողությունը կպատկանի ավելի բարոյական իրերի կարգին, քան նյութական: Դա հայրենի հողը լինելուց գատ, <<որին նախախնամությունը շղթայել է մեր մարմինը ու հոգին>>, միությունն է նաև նրանց, որոնք ապրել են, որոնք կապրեն և որոնք պիտ ապրեն:

<<Մեռելների աճյունն է ստեղծում Հայրենիքը>>, - ասել է Լամարտինը: <<Ուր հայրեր՝ այնտեղ հայրենի>>, - պատգամել է Նիցշեն: <<Դուք,- ասել է Ժորեսը, - դուք կապված եք այդ հողին այն ամենով, որ գոյություն է ունեցել ձեզանից առաջ, այն ամենով, որ ստեղծել է ձեզ, այն ամենով, որ դուք կստեղծեք, անցյալով և ապագայով, գերեզմանների անշարժությամբ և օրորոցների երգով>>:

Հայրենի՛ք: Երկյուղած սեր և հարգանք դեպի մեր նախահայրերի հիշատակը, դեպի մեր հավատքը, որ ցեղի սիրտն է, դեպի մայրենի լեզուն, որ հայրենասիրության թթխմորն է, դեպի տոհմիկ գրականությունը և արվեստները, որ ցեղի մտքի և հոգու կյանքն են, ազգային պատմությունը, որ <<Ցեղի հոգին ամրացնելու ճիգերի պատմություն է>>, իրար հաջորդող սերունդների հայրենի հողի վրա թափված քրտինքն ու արյունը, գեղջուկի հորովելն ու Տիգրան աշխարհակալի սուրը, դեպի Անիի ավերակներն ու հայկյան եռաթև աղեղը, դեպի մեր հեթանոս աստվածներն ու փառատաճարները, անսասան հավատը դեպի մեր մեծ հույսը... Գումարի՛ր, ընթերցո՛ղ, գումարի՛ր այդ բոլորը և կստացվի հոգևոր հայրենիքը:

Նվաճելի նյութական Հայրենիք, հոգևորը՝ գրեթե ոչ: Երբ կորցնելով իրենց անկախությունը, շատ անգամ և հայրենի երկիրը, ժողովուրդները կշարունակեն իրենց հոգու մեջ ապրեցնել աննյութեղեն, միստիկ Հայրենիքը, նրանց աշխարհագրական Հայրենիքը երկար չի մնա օտարների ձեռքին: Երբ թրքությունն այսօր կաշվից դուրս է գալիս սրբելու մեր ցեղագրական հետքերն իսկ մեր պատմական Հայրենիքում, և ծիծաղում են նրա անհատակ տգիտության վրա և հարց է տալիս. <<Պիտ կարողանա՞ս սպանել հայ ժողովրդի պատմական հիշողությունը>>, -Ո՛չ,- նրա փոխարեն պատասխանում է իրականությունը: Ասել է՝ իմ երկիրը ժամանակավորապես մնալով օտար լծի տակ, չի կարող դառնալ այդ օտարի Հայրենիքը, քանզի Արևելյան անուղղա խուժը, որ թրքություն կկոչվի, ոչինչ ունի տված այդ երկրին՝ ո՛չ մե՛ծ մեռելներ, ո՛չ միտք, ո՛չ զգացում... այն ամենը, որ աննյութեղեն Հայրենիքը կստեղծի: Այո՛, մարդկային ուժերից վեր է մի ժողովրդի պատմությունն սպանել, մի ժողովրդի հոգևոր Հայրենիքը նվաճել: Սակայն եթե նույնիսկ դա հնարավոր լիներ, արդյո՞ք թույլատրելի է դա: Ո՛չ, հազար անգամ ո՛չ: Որովհետև սպանել մի ժողովրդի ազգությունը, կնշանակի սպանել նրա ցեղային հանճարը, կնշանակի մարդկությունը զրկել քաղաքակրթական մի ստեղծագործ ազգակից, որպիսին կհանդիսանան ազգությունները: Աշխարհն ու իր խաղաղությունը ոչինչ չեն շահի, եթե միայն մենք վայր դնենք մեր սուրը, որ մերկացրել ենք հանուն մեր ազգային անկախության և ի պաշտպանությունը մեր ցեղի առանձնահատուկ հանճարի: Չկա միաիդեալ և միական մարդկություն: Կան ինքնանկախ ու ինքնիշխան ազգեր միայն - մի դրություն, որ պիտի շարունակվի մնալ նույնը և մեր՝ որպես ուրույն ազգություն չքանալուց հետո: Միջազգային մրցումներն ու բախումները պիտի շարունակվեն տեղի տրված ազգության գերեզմանի վրա: Մեր օրերում, երբ մեծագույն թագավորությունները բաժանում են ճակատագիրն <<այն նավերի, որոնք չափից ավելի են բեռնավորված>>, երբ մեծ պետությունները դատապարտված են կորչելու, վերածվելով ազգային ուրույն միավորների, հայ համայնավարները, որոնք ճգնում են սպանել հայ ազգության գաղափարը, կամենալով, որ Հայաստան երկիրը բաժանված մնա Ռուսիո և Թուրքիո միջև, կատարում են միաժամանակ և հակաքաղաքակրթական մի քսմտելի դեր: Իսկ մենք, դավանելով անկախ Հայրենիքի գաղափարը, պաշպանում ենք քաղաքակրթական մի լուրջ ազգակ: Ազգերի հանճարը ստեղծագործ, իսկ նրա արտահայտությունը հորդաբուխ է լինում միայն բացարձակ անկախության մթնոլորտում: Ահա՛ թե ինչու մարդկությունն ավելի օգտակար լինելու համար, ժողովուրդները պիտի լինեն ինքնիշխանորեն ազատ և անկախ: Անկախությունը, անկախ Հայրենիքը, ինչպես տեսնում ես, հա՛յ երիտասարդ, իրավունք լինելուց զատ և պարտականություն է, որից խուսափոխ ժողովուրդները կորցնում են իրենց բարոյական գոյության իրավունքը:

Չկան մեծ ու փոքր ազգեր: Կան հավասար իրավունքներով անդամները մարդկության ընտանիքի: Եվրոպական դիվանագիտության կեղծ լեզուն է ստեղծել մեծ ու փոքր անունները: Ճշմարիտ մեծություն չի թվական գերազանցությունը: Փոքրիկ Հելլադան կիշխեր պարսից անծայրածիր թագավորության վրա: Այսօր էլ երկայնամազ Չինաստանը չի համարվում ազգերից մեծագույնը: Կարմիր լաթը երկրպագող սակավաթիվ հայերի համար գուցե թրքությունը մեծ ազգ է, որին պիտի ծառայի փոքրիկ հայությունը, մեզ համար, սակայն, Անիի փլատակների մեջ ավելի մեծություն կա, քան թուրքցեղի խուժական հոգու մեջ: Զինվորական են, չեն սիրում երկարաբանել, թող, ընթերցո՛ղ, թող մտքերս հայրենասիրության մասին արտահայտեմ աֆորիզմների ձևով:

-Վաղը պիտ անասնանան ու կործանվեն այն ժողովուրդները, որոնց որդիները այսօր ուսումնասիրում են իրենց պատմությունը Մարքսից կամ Լինինից և ոչ իրենց նախահայրերից ցկցած:

-Չկա՞ հայրենասիրություն, չկա հոգևոր Հայրենիք: Եղածը լոկ աշխարհագրական սահմաններ են, իսկ նմանը ավազահիմն է, դյուրակործան, անապագա:

-Չկա հրեշ, որ կարողանա գերազանցել անհայրենասերին, որ հոգեբանորեն անտարբեր է դեպի իր երկիրն ու ժողովուրդը:

-Անհայրենասեր ժողովուրդը, եթե այսօր չէ, անհայրենիք կդառնա վաղը:

-Սուրբ, հերոս, բարեգործ, սրանք կենդանի անհեթեթություններ են մեր կյանքում, եթե միաժամանակ հայրենասեր և արի չեն:

-Ժողովուրդների մեջ մի ստոր կա՝ անհայրենասերները:

- Հերիք է, որ մի ժողովուրդ դառնա անհայրենասեր, որպեսզի համարվի պատրաստի որս և նրա երկիրը բաժանվի իր հարևանների միջև:

-Գինետոնային հայրենասիրությունը, որ բավականին դավանողներ ունի մեր մեջ, այնքան էլ հեռու չէ անհայրենասիրությունից:

-Հզորանալու մի իմաստուն ճիգ է հայրենասիրությունը:

-Ինքնապաշտպանությունը բնագոյից մղված՝ ժողովուրդները ուժի և կորովի նորանոր աղբյուրներ կփնտրեն, որովհետև գիտեն, որ Աստվածներն իսկ անցան ուժեղի, հաղթողի կողմը:

ՉԱՐԱՐՎԵՍ.....ՏԱԿԱՆՔՆԵՐԸ

Պատմության մեջ նախընթացը չունեցող մի ողբերգություն է խաղացվում հայոց աշխարհում, մի արնոտ խաղ, որի գործող անձինք, որի դերակատարներն են բռնությունը, բռնության կենդանի գործիքները՝ հայ ժողովրդի տականքը, և բռնության զոհերը՝ ի՛նքը, հայ ժողովուրդը: Առաջին դերակատարահին պետք է հարատևել իր ոճրատատ գոյությունը, և ահա՛ նա դիմել է աշխարհի պես հին, ծանոթ միջոցին. նա պաշտոնի ու ծառայության է հրավիրել հայրեն և մարդկորեն ընկածներին՝ վարձելով սրանց չարավետս միտքը, կամքը, ցանկությունը: Նոր գյուտ չէ այն բարոյագուրկ գործելակերպը, որին դիմել է հայությունը գիշատող կարմիր բռնությունը: Նա համարձակ կրկնությունն է դասական այն տմարդ միջոցների, որոնց հենված արվեստապես հարատևող են անցյալի բոլոր տեսակի բռնակալությունները: Երկրորդին՝ բռնության ծառաներին, պետք է ապահովել իրենց հանապազորյա անսուրբ հացը: Երրորդին՝ ապրելու համար պետք է անբռնադատորեն զարգանալու և ստեղծագործելու հնարավորություն: Երեք կողմերն էլ ապրել են ուզում՝ և՛ բռնակալը, և՛ իր գործիքները, և՛ իր զոհերը:

Անխուսափելի պարտության սարսափով խելագար բռնակալությունը, իր մոլեգնության հետ կրկնապատկում է ժողովուրդների չարչարանքները: Չարչարվող ժողովուրդն իր հերթին՝ վերջնական հաղթանակի անմեռ հույսերով սպառազեն, կրկնապատկում է իր համառությունը՝ հրաժարվում զինաթափել հոգեբանորեն:

Ահա՛, այսպես, կյանքը Հայոց աշխարհում դառել է միահեծան իշխանություն Կարմիրների, երեսուն արծաթե սրանց գործիքների, ամենօրյա գողգոթա՝ մեր ժողովուրդի համար: Այլ պիտի լիներ ժողովուրդների պատմությունը, եթե գոյություն չունենային ընկածներն ու ընկածությունը մարդկային: Առանց սրանց գոյության պիտի չունենար բռնությունը մարդկային:

Առանց սրանց գոյության պիտի չունենար բռնությունը, որ անզիղջ վատերի սև գործերովն է շնչել բոլոր դարերում: Աներևակայելի բռնությունը՝ առանց իրեն ուժ տվող և իր գազանություններն արդարացնող չարագործների: Աներևակայելի է բռնավորը հոգեբանական մի այնպիսի մթնոլորտում, ուր չի ծախվում մարդը բարոյապես, ուր մարդը գայլ չէ իր նմանների համար: Մարդկային ազգը տառապել է և կտառապի իր տականքների երեսից:

Իրենց տականքները՝ ահա՛ ազգերի իրական թշնամին: Իրենց տականքները՝ ահա ազգերի գոյությունը հաճախ և հաճախ դժոխքի վերածող ամենագորեղ ազդակները: Ազգորեն և մարդկորեն ընկածներն են կարելի դարձրել ապերասան բռնակալությունը՝ Ներոնների, Ցեզար Բորջիանների, Համիդների և նմանների:

Պիտ ուզենայի անգրագետ լինել- կբացականչեր մեկը Հռոմի թագավորներից՝ մի դժբախտի մահվան դատավճիռն ստորագրելիս: Դա Ներոնն էր, երբ դեռ կաշակերտեր Մենեկային: Մի օր, սակայն, իմաստասեր խորհրդականի փոխարեն Ներոնին կշրջապատեն ընկածները, չարերը և... նա իր հրեշտություններով կգերազանցի պատմության ծանոթ բոլոր բռնակալներին:

Այսպես է աշխարհը: Ժողովուրդները կշարունակեն տառապել իրենց տականքների երեսից: Դեռ ժողովուրդների կյանքը կշարունակի մնալ մի արնոտ ողբերգություն, որի գործող անձինքը երեքն են՝ բռնությունը, սրա ծառաները և սրա զոհերը: Միշտ էլ, երբ քաղաքական իրերի դժբախտ բերումով օտարն է իշխել Հայաստանում, համարձակ գլուխ է բարձրացրել մեր ժողովուրդների տականքը՝ ազգորեն հերձվածողը, հոգով ստրուկը, տկարը, սեղմ ասած՝ ազգային ինքնագիտակցության և ինքնահարգանքի զգացումից զուրկ ցանցառության տարրերը:

Այսօր կարմիր սատրապություն է Հայաստան երկիրը և բռնությունը վերստին կյանքի և պաշտոնի է կոչել ծանոթ տարրերը: Այս անգամ, սակայն, ոչ թե երկիրի սահմաններում, ուր այդ տարրերի թիվը,

պատի՛վ երկրի հայության, աննշան է գոյություն չունենալու աստիճան, այլ մեր գաղութներում: Տարաշխարհիկ հայության որոշ տարրերը, անցյալի իրենց պատմական փոքրագությունը, իրենց դասալքությունը մեր վարած ազատագրական պայքարում խորքով ու մոխրով ապաշխարհելու և երկրի հայության հոգեպես չարչարակից լինելու փոխարեն, իրենց դավաճան ընթացքով չարչարել են տալիս նրան: Հոգեբանորեն անդամահատություն, ահա՛ երկրում տեղի ունեցողը: Կարկիռ հյուսիսից տրված հրամանի հիման վրա բարոյական անդամահատության է ենթարկվում երկրի հայությունը, նրա հոգևոր էությունը: Բռնի փորձեր են կատարվում մեր ժողովրդի հավաքական սրտից կտրել, նետել իր բոլոր սրբությունները, ինչպես և մարդկային այն բոլոր առաքելությունները , որոնց շնորհիվ միայն ազգերը կապրեն իրենց, կստեղծագործեն մարդկության համար: Զոհը կգալարվի ցավերի մեջ՝ մերթ աղերսելով, մերթ սեղմելով բռունցքը:

-Կտրի՛, պարո՛ն, կտրի՛, - կասեր բռնապարտյան զինվորը իր վերքը մաքրող բժշկին, - մի քիչ էլ, - և ահա՛ դուք կտեսնեք թագավորը:

-Կտրատե՛ք, քրքրե՛ք հոգիս, մի քիչ էլ, և դուք իմ էության խորքում կտեսնեք Մայիս քսանութի հպարտ հեղինակին, - ասում է Երկրի հայությունը իրեն հոգեբանորեն անդամահատության ենթարկողներին: Շարունակվում է անդամահատությունը: Մեկիկ մեկիկ հայության սրտից և ուղեղից հեռացնել են փորձում այն ամենը, որի շնորհիվ միայն որպես ազգ նա կարողացել է դարերով դիմագրավ լինել իսլամ Արևելքի հայասպան փորձերին: Ո՞ր մեկը, սակայն, Հայոց սրբություններից, ո՞ր մեկը արմատախլել հայոց հոգուց: Բոլորը: Բայց դա կնշանակեր դիակի վերածել, սպանել հայությունը:

-Մոռացի՛ իր Մայիս քսանութը, - գոչում են, սպառնում Երկրի հայության գաղութի ապագայնացված տականքները: Աղմկում, հայիոյում, բռունցք են սեղմում հայորեն ընկածները, առանց հասկանալու, որ դա միևնույն է՝ թե՛ ասեին Մասիս լեռան, դրա՛, կորի՛ր տեղիցդ:

-Բոլշևիզմը սպանում է Հին Աստվածներին, առանց նորերը տալու, իսկ ազգերը չեն ապրել և չեն կարող ապրել առանց աստվածների - պատասխանում է Երկրի դառնացած հայությունը:

-Մոռացի՛ր սրբություններդ, մեռելներդ, հերոսներդ, քանզի այդպես են կամենում հրեա Զինովիեվը և թուրք Քեմալը, - մոլեգնած կանչում են Կարմիրների գաղութային կապարճակիրները, առանց հասկանալու, որ իրենց, <<մոռացի՛ր>>-ը նշանակում է <<մեռի՛ր>>:

-Տարաշխարհներում օտարացածի և այլասերվածի ձեր այլանդակ ապրումներով մի՛ չափեք իմ ազատապաշտ հոգին, լռե՛ք, եթե չեք կարող վահան ու պաշտպանություն ընձեռնել ինձ, լռե՛ք և մի խրախուսեք իմ դահիճների հոգեպան փորձը: Մի՛ գրգռեք Կարմիր գազանը: Հայության, մասնավորապես Երկրի հայության այդ հերոսական կեցվածքից կատաղած, ծանոթ փողոցը աղմկում է անլսելի. <<Նա՛ չ հան այդ ապստամբ ժողովրդին, խա՛ չ>>: Ամեն անգամ, երբ կմտածեմ այդ չարաբաստ հայանունների մասին, կպատկերացնեմ այն տեսարանը, որ տեղի է ունեցել հրեական ամբոխի և Հրեաստանի փոխարքայի միջև:

Ամբոխը. - Եթե, - մատնանշելով Նազովրեցուն, - եթե ազատ արձակես սրան, կնշանակի Կեսարին բարեկամը չես:

Պիղատոսը. - Ձեր թագավորի՞ն խաչ հանել տամ:

Ամբոխը. - Մենք ուրիշ թագավոր չունենք Կեսարից բացի:

Պատմությունը: Ինչպիսի՛ խոստովանություն հրեական շրթունքներից: Դա հանձնումն էր մի ժողովրդի ազատության և պատմության: Պիղատոսը հաճույքով ընդունում է այդ հաստատումը և Նազովրեցուն հանձնում խաչելու: Նույն տխուր տեսարանը և այսօր մեզանում: Նույն ամբողջ, դատավորը՝ նույն: Տարբեր է միայն զոհը գերագույն: Այսօրվանը Հիսուսը չէ, այլ՝ մեր անկախության գաղափարը: Նույն աստվածասպան ամբոխն է, մեր ցեղի վատասերված տականքը, որ օտարի միջոցով խաչել է տալիս այն ամենը, ինչ որ ազգային է: Նա կատարում է հանձնումը մեր Ազատության ու պատմության և շնականորեն հայտարարում:

-Մենք այլ թագավոր չունենք Կեսարից գատ: Մի սրտառուչ համերաշխություն՝ ստելու, դավելու, քծնելու մի չտեսնված մոլեռանդություն, համառություն և վճռականություն է տիրում մարդկորեն ընկած այդ ազգադավ արարածների շարքերում, որոնք ազգ ճանաչելու և սիրելու ո՛չ արժանիք ունեն, ո՛չ էլ երջանկություն, որոնք մի կտոր անսուրբ հացի և իրենց անասնական հանգստի համար միշտ էլ արտաքին թշնամու հետ են եղել: Իրար բերան թքած կարծես լինեն բոլորը, բոլոր հակամայիսքասնութականները: Մշակած ու սրբագործված մի գործելակերպ ունեն սրանք, որքան հանճարեղ, այնքան բարոյագուրկ:

-Իրենց դեմ ուղղված ամեն մի հարվածը, չարամիտ վարպետությամբ՝ ընդունել ուղղված խորհրդային իշխանության հասցեն, այդ վերջինը ավելի ևս գրգռելու Երկրի հայության դեմ: Քննադատեցե՛ք, թքե՛ք, խարազանե՛ք այդ հոգեպես բորոտներին, և վաղը իրենց թերթերում կկարդաք, թե՛ ձեր գայրույթի քննադատական խոսքը ուղղված է եղել Հայաստանի օրվա վարիչների հասցեին:

Օտարե՛ք, ծանակե՛ք, ձաղկե՛ք այդ հոգեպես խեղճ արարածներին և վաղը իրենց փողոցային թրթուկներում պիտի տեսնեք, որ ձեր զզվանքի խոսքը հայադավ նպատակներով ընդունել են իրենց տերերի և ոչ իրենց հասցեին: Փորձեք որևէ տեղ այս կամ այն առթիվ բանախոսել ամենաակադեմիական նյութի մասին, այդ հայանուն վատերը, անսպասելիորեն կնետվեն առաջ, հիստերիկ ճիչեր կարձակեն, ռեկլամային աղմուկ կհանեն, խուճապ կստեղծեն, որ ժամեր անց սկսեն իրենց թղթե հարձակողականները՝ թզուկների արջավանքը հսկաների դեմ, որ հայհոյեն, հայհոյեն մե՛կ էլ, մինչև յոթերորդ քրտինքը, մինչև որ ուժասպառ կլինեն, մինչև որ Երևանը կլսի այդ շնորհունակների դոնքիշոտության մասին: Այս է, այսպիսին է մեր ցեղի տականքը, ներքին թշնամին՝ դրուժան, դավադիր, սիրախաղը ծանոթ հոսանքի հետ ապահովելու համար, մի աննախընթաց մոլեռանդությամբ նա գրգռում է խորհրդային իշխանությունը Երկրի ժողովրդի դեմ, իր չարագործությունները հակադաշնակցականություն համարելով, երբ կատարածը իրապես հակահայկականություն է:

Այսպես, հայ երիտասարդ, երկրի սահմաններից դուրս որոշ տականքներ Հայաստանի ժողովրդի նկատմամբ կատարում են գրգռիչի դեր: Քո անողոք դատաստանին հանձնելով սև արարքներն այդ տականքների, որոնք տմարդորեն թույն ու քացախ կավելացնեն մեր՝ քաղաքականապես դժբախտ ժողովրդին խմելու վիճակված դառնադառն բաժակին, գայրույթի և զզվանքի իմ խոսքը կուղղեմ ո՛չ թե բռնության, այլ իր հայակերպ գործիքներին:

ԱՌՅՈՒԾԱԾԻՆ ՄԱՅՐԵՐ

Տկարության և կեղծիքի դեմ սկսածդ պայքարի մեջ մենակ չես դու, հա՛յ երիտասարդ: Դու պիտ ունենաս քո մեծ ու վճռական զինակիցը՝ հայ մայրը: Ինչպիսի՛ աստվածային հաճույք մարտնչողի համար՝ լսել խրախուսիչ ձայնը հայրենակրոն մոր: Ո՛վ չգիտի, թե ազգային տագնապների օրերին, երբ հայրենասիրորեն կբարբախի տառապող կնոջ սիրտը՝ կորած չէ դեռ ամեն հույս:

<<Միշտ էլ հիշենք, - ասում է գալիական պատմությունը, - հիշենք, թե մեր հայրենիքը ծնված է մի կնոջ ստիճից, նրա սիրուց և արցունքներից, այն արյունից, որ նա թափեց մեզ համար>>: Մոր ազդեցությունը՝ որպես դաստիարակչուհին և հոգևորիչը մարտնչող սերունդների, նրա հրաշագործ ազդեցությունն այն ժողովուրդների համար, ինչպիսին է մերը, կմնա լծակը, որ պիտ բարձրացնի և մեր ազգային դատը, որի ծանրությունը այսօր սարսափեցնում է միայն անհայրենասերներին:

Բնությունը, - ասված է, - կնոջ ձեռքով կգրի տղամարդկանց սրտի մեջ: Ահա թե ինչո՛ւ հայ կինը պիտ դառնա հայրենապաշտության տաճարի Վեստյան Կույսը, նշանակված՝ անշեջ պահելու նրա սրբազան կրակը: Հայուհին, որին կարելի է ճանաչել հազարավոր օտարուհիների մեջ այն կնիքով, որ նրա ճակատին դրել է դարերով տառապանքը, որ կարող է փոխարինել խաչափայտի առջև իր աստվածաման որդու վերքերը սգացող Տիրամորը, հայ կինը ավելի հերոսուհի, քան թաղության մայր պիտ լինի: Նրա շրթունքներից պիտի չպակասեն Ժանդարկյան բառերը՝ ուղղված մեր սերունդներին. <<Եթե հոգնած եք, դադար առեք, բայց մի՛ լքեք կովաղաշտը, մի՛ դասալքե՛ք>>: Ն ա միայն պիտի չողբա վերքերն իր Հայրենիքի, այլև մեր սերունդներին անսահման սեր ու պաշտամունք պիտ ներշնչի դեպի այդ վերքերը: Նա ավելի պիտ սիրի և հպարտանա, քան կարեկցի: Նրա հայրենասիրությունը ևս՝ աստվածային կրակ, բոց ու ջերմություն, պիտի արթնացնի թմրած

առյուծը իր ժողովրդի մեջ, պիտի բարձրացնի մեր առօրյա կյանքի թափը, պիտի քաղցրացնի ու հեշտացնի անձնագոհությունը: Ոգիացած հայրենասիրություն, որից ժողովուրդները ստեղծում են մի հրաշագործ ուժ, անհրաժեշտ Հայրենիքների անկախության ու ինքնիշխանության համար: Հաճախ վիրավոր, բայց հոգեպես անպարտելի՝ միայն նման ժողովուրդներն են հաջողում պատմության մեջ: Հաջողում են նրանք, որոնք ծանոթ չեն հուսահատություն կոչված տկարությանը: Իսկ չեն հուսահատվում ժողովուրդները, որովհետև մարդկության ընտանիքի բոլոր անդամները, մեր մտավորականության որոշ մասից գատ, գիտեն, որ մեկի հայրենի հողը չի կարող մյուսի համար մնայուն հայրենիք դառնալ, որ դա, Հավիտենական Արդարության Օրենքի ուժով վաղ թե ուշ վերադառնում է իր տերերին, եթե այդ վերջինների մեջ չի նվազել սերը դեպի հարազատ երկրամասը: Իսկ սեր և նվիրում դեպի Հայրենիքը, ներշնչում և սնուցանում է հայրենասեր մայրը: Ահա՛ թե ինչու մեր իրականության մեջ՝ ՄԱՅՐ անունը պիտ դառնա ու մնա սրբազան մենաշնորհը միայն և միայն հայրենակրոն մայրերի, և ոչ թե բոլորի: Իրենց որդիներով պիտ ճանաչել և գնահատել կանանց: Անհայրենասեր ու անարի որդիների մայրը, անկախ իր հասարակական դիրքից, մեր կյանքում պիտի չվայելի հարգանք: Ամեն ինչ՝ սեր, խնամք, ակնածանք հայրենասեր մորը: Եվ ամեն ինչ հայրենասեր մորից՝ հերոս որդիներ, հաղթական դափնիներ, անկախ Հայրենիք: Իդեալ մայրեր ունենանք երջանիկ Հայրենիք ունենալու համար: Այլապես, քանի դեռ հայրենաշունչ մայրը կմնա որպես «բացակայող աստվածություն»՝ հայ ընտանիքների համար, թուրքը պիտի շարունակե իր արնոտ խրախճանքը մեր սգավոր Հայրենիքում: Կան ժողովուրդներ, որոնք դեռ հեռու են անկախության և քաղաքակրթության բարիքները վայելելու բախտից, որովհետև կնոջ ազդեցությունը տկար է նրանց մեջ: Մի ժողովրդի բարքերը՝ գովելի թե պարսավելի, կախում ունեն մայրերից: Մայրը միշտ էլ իր հոգուց մի բան տեղափոխում է իր զավակների կրծքի տակ: «Ոչ իմաստասերներ, ոչ էլ թագավորներ օգնության կանչեք Հայրենիքին, այլ մայրական ազդեցությունը միայն»: Կկասկածեմ այն մոր հայրենասիրության մասին, որի զավակները հայրենասեր չեն: Կողբամ հայրենասիրությանը այն ընտանիքների, որոնք հոգևոր Հայրենիքի մանրանկարը չեն: Կգարջեմ այն բոլոր հայրենասիրություններից, որոնք դեռ թուրքերեն կխոսեն: Թրքախոս Հայ, հայրենասեր ր... Ողորմելի, փափկամարմին, ծույլ հայրենասիրություն, որ իր մայրենի լեզուն յուրացնելու ճիգն իսկ չի փորձում: Անհեթեթություն: Լա՛վ է համր, քան թրքախոս լինել: Սպարտան կհասցներ հայրենապաշտ և աներկյուղ մարտիկներ, որոհվետև մայրերի ցանկությունն էր՝ նման սերունդ տալ Հայրենիքին: «Կյանքի ընկեր փնտրենք կանայք, որոնց կաթը արյուն լիներ, որոնց ծնունդը՝ հերոս և վրիժակ»: - այսպես կերգեր Գալիացին: Հայ կինը: Սրա միջոցով հոգեփոխենք հայ ընտանիքը: Այդ վերջինի միջոցով՝ հայությունը: Սկսենք հայ կնոջից, աշխատենք անդուլ մինչև որ սրա կաթը դառնա հայրենապաշտության սրբազան կաթ:

Հայրենապաշտորեն դաստիարակենք հայ կինը և նրան թողնենք մեր մատաղ սերնդի դաստիարակության գործը: Հայ կնոջ միջոցով դարձի և զգաստության հրավիրենք հայության ազգայնորեն տկարացած տարրերը: Նրա պաշտպանության և գուրգուրանքին հանձնենք մեր մայրենի լեզուն, եռագույնը, անկախության Մայիսը՝ սրբությունները մի ցեղի:

Ապագան վտանգված մեր որբախնամ ժողովուրդը, մեկ էլ կրկնենք՝ չկորչելու համար հրամայողաբար պիտ դառնա արիադավան և արիախնամ: Հայ կնոջից սպասենք հոգեբանակն այդ հրաշքը: Ունենանք առյուծածին մայրեր, որոնց արիական որդիները ավելորդ դարձնեն Հայաստանը պաշտպանող արհեստական ամրությունները:

ՄԻ.....ՆԱԽԱԳԻԾ

Դժվար թե գտնվի դիտելու և տեսնելու ընդունակ մի հայ մարդ, որ չտեսներ Հայաստանի վրա կախված և աղետալի գալիքի ստվերը:

Գիտենք, որ օրվա Թուրքիո գոյության համար ավելի քան անհրաժեշտ է մեր ժողովրդի չգոյությունը: Գիտակցում ենք, թե հանուն իր հանցավոր գոյության, թրքությունը դավել է և պիտ շարունակել դավել մեր ամբողջական գոյության դեմ: Որ նա առիթ պիտի չփախցնի՝ ոչնչացնելու և՛ Արարատյան դաշտում խճողված մի բուռ հայությանը՝ հայկական հարցը բացասական լուծումի հանգեցնելու համար: Այլևս միամիտ չենք կարծելու, թե մի փոքրիկ և անզոր Հայաստանի գոյությունը՝

որպես բուժեր պետություն, անհրաժեշտ և ցանկալի է Տաճկահայաստանի համար, քանզի գիտենք, որ այդ վերջինի կողմից Հայաստանի անկախությունը ճանաչելը ժամանակավոր զիջում էր՝ արված հայությանը, մի բան, որ թելադրում էր հակառակորդին պատմական վայրկյանը: Ժամ առաջ թրքական զորամասերը պիտ նետվեին Բաքու՝ դաշնակցներին զրկելու այն անհրաժեշտ նյութերից, որոնք այնքան մեծ դեր են խաղացել համաշխարհային պատերազմում: Այդ զիջումը պահանջում էին նաև զինակիցների ռազմագիտական և քաղաքական հաշիվները: Բաքվին տեղ դառնալու համար թրքական ուժերը պիտ ազատվեին հայկական ռազմաճակատներից, ահա՛ թե ինչի հետևանք էր տաճիկների կողմից մեզ արված ժամանակավոր և ակամա զիջումը: Դաշնակիցների համար պատերազմի անհաջող ելքի դեպքում, Տաճկահայաստանը՝ մեր տկար Անկախությունը ստորագրելու փոխարեն, պիտի չտատանվեր զրելու Անդրկովկասում փակված հայության տապանագիրը: Եվ մարդկության ծանոթ մասը, որ հաղթական լինելով հանդերձ, թրքության ներքեց հայության կեսի բնաջնջումը, իր պարտության դեպքում գուցե և շնականություն ունենար ոչ միայն սեղմելու, այլև համբուրելու այն արնոտ ձեռքը, որ բռնամահ դարձրեց մեր ժողովրդի մի մասը:

Տաճկահայաստանը, չարաչար խրատված բալկանյան ժողովուրդների ընթացքից, խորապես համոզված էր, որ Հայաստանը՝ ինչ աշխարհագրական սահմաններով էլ լինի դա, իրենն համար ցանկալի թումբ՝ պետության դերը չի կատարի:

Տաճկաստանին պետք է հայկական գերեզմանատուն և ոչ մի դեպքում կենդանի թումբ: Վաղվա Ռուսիո սարսափից խթանված՝ իրերի թելադրանքով նա վերստին պիտ նետվի Անդրկովկաս, օգտվելով երրորդ Ռուսիո ժամանակավոր, բայց անխուսափելի խռովահույզ վիճակից: Նա պիտ առնի այդ քայլը, որովհետև նրա համար ավելի հեշտ է ռուսական վտանգից պաշտպանվել՝ հենված կովկասյան լեռնային զանգվածին և իսամ զանգվածներին, քան Արարատյան դաշտում, ուր հայ տարրը, հասկանալի պատճառներով, ո՛չ կզինակցի թուրքին, ոչ էլ կարող է հոգեբանորեն չեզոք մնալ նրա նկատմամբ: Պարզ է, ուրեմն, որ բացի քաղաքական ձգտումը, Թուրքիան ունի գուտ ռազմագիտական պատճառ՝ վաղն առաջանալու դեպի Հայաստան, կոխելու Երևանը և անցնելու հեռուները: Այդ բոլորին հետ գիտենք և այն, որ կովկասյան իսլամ հանրապետության մեջ քելամական ազդեցությունն ավելի մեծ է, քան խորհրդային իշխանության, որ Անդրկովկասի ռազմագիտական բոլոր բանալիները այսօր գտնվում են Թուրքիո ձեռքին՝ Նախիջևան, Ադրբեջան, Դաղստան, շրջաններ, ուր քեմալական սրի վաղվա հաջողության համար անաղմուկ գործի է լծված համաիսլամականների միտքն ու ձեռքը: Գիտենք այդ ամենը: Պարզ է մեզ համար և այն, որ գալիքն ավելի ահավոր պիտի լինի, քան այն, որ անցկացրինք 1918թ-ին: Թուրք-պարսիկ մերձեցմամբ Հայաստանը պիտ կորցնի դեպի արտաքին աշխարհը բացվող իր փոքրիկ դռնակը: Վաղը մեզ սպասում է անհավասար և դռնփակ գոյամարտը: Գիտենք այդ ամենը, տեսնում ենք, թե ինչպես աստիճանաբար բարձրանում է թրքական տապարը՝ մեր ցեղի գոյության ծառի արմատներին իջնելու համար: Գիտենք այդ ամենը, անհանգիստ ենք, բայց ոչի՛նչ, ոչինչ չենք անում գալիք վտանգը ժամանակին զինաթափել կարողանալու համար:

Եթե դո՛ւ, հա՛յ երիտասարդություն, պիտ շարունակես ապրել փոքրիկ հարցերի, փոքրիկ գործերի և նույնքան փոքրիկ օգուտների սպանիչ մթնոլորտում, երբ կա մեր հավաքական գոյության սպառնացող մեծ վտանքը, եթե դու էլ՝ նման անցյալ սերունդների, պիտ շարունակես փորձել սովորական, փոքրիկ ճիգերով կամ արտաքին օգնության հույսերով լուծել մեր լինել - չլինելու ահավոր խնդիրը, գլխովին չկորչելու, ինչպես և մարդկության արգահատանքից մեկընդմիջտ ազատվելու խնդիրը, դու արդարացրած չես լինի ո՛չ քեզ, ո՛չ էլ քո ժողովրդի հույսերը: Եթե ցանկության դեպքում դու պիտի չկարողանաս լինել ավելին, քան այն ինչ որ ես, այդ դեպքում վա՛յ և՛ քեզ, և՛ քո ժողովրդին:

Մտեղծված հոգեբանական մթնոլորտում հավատավորների և վրիժակների սերունդ դառնալու փոխարեն, դու նորանոր զոհեր կհասցնես թրքական յաթաղանի համար: Սպասողական դրությունը ժողովուրդների կյանքում ժամանակավոր զինադադար է էապես և ոչ թե զինաթափություն՝ ինչպիսին մերը: Ժողովուրդ, բանակ, կուսակցություն, սրանք բերք այնքան ուժականական և լարված չեն լինում, որքան իրենց սպասողական վիճակում, երբ այդ հավաքականությունների մեջ կուտակված կարողական ուժերի մի մասը դառնում է կենդանի, ներգործոն, գիտակցական, որի ընթացքում հոգեպես աճում են, հզորանում այդ վերջինները: Խորապես գիտակցված չէ մեր անցյալը, ստեղծագործ չէ մեր ներկան:

Դու տկար ես և անպատրաստ - ահա թե ինչո՛ւմն է քո ժողովրդի դժբախտությունը:

Դու այսօր այն չէ՛ս, ինչպիսին որ պիտ դառնաս հրամայողաբար:

Տկարությունը միշտ էլ պատժվում է՝ վաղ թե ուշ: Եվ վաղը քո տկարությունների պատճառով չարաչար պիտ պատժվի մեր ժողովուրդը: Չէ՛, չէ՛, դու իրավունք չունես տկար լինելու, գոտելույծ վիճակում՝ երբե՛ք, որովհետև քե՛զ պիտ վիճակվի վաղը վարելու հայության ճակատագիրը: Դու պիտի լինես հզոր՝ հրաշագործելի աստիճան, որպիսին դառնալու համար իմաստությամբ օգտվել պիտի կարողանաս Գիտությունից և Դաստիարակությունից, որոնք շարունակում են մնալ վերջին խաղաթղթերը՝ մեզ նման ապագան վտանգված ժողովրդների համար: Դու պիտի առաջնորդվես ցեղային բարոյականով, որ պահանջում է զարգացումը որոշ հոգեկան հատկությունների և արվեստագիտական կարողությունների՝ էապես անհրաժեշտ մեր ժողովուրդի գոյության պահպանման համար: Թողած ներքին անփառունակ ճակատները, որոնց վրա հայրերդ տարիներ ի վեր ընդունայն կորովաթափ կլինեին, դու բովանդակ ուժերդ գործի պիտ դնես՝ գլուխ հանելու մեր ժողովրդի կատարյալ հոգեբանական և տեխնիկական սպառագինությունները: Գիտեմ, ընթերցո՞ղ, երկար ինձ լսելուց հետո, պիտ ուզեիր, որ քեզ տրվեր մի գործնական նախագիծ:

Ահա՛ դա, ընդհանուր գծերով, որ գործի և փառքի ընդարձակ դաշտ պիտ բանա քո սերնդի առջև:

1-Վտանգը: Ավելի քան հավանական է, վաղ թե ուշ, թուրքերի ներխուժումը Անդրկովկաս, որի դեպքում երկրի հայությունը դարձյալ պիտ ապավինի միայն իր ուժերին՝ չզաղթելու և չբնաջնջվելու համար: Ներխուժումը հնարավոր և հավանական է.

ա) Ռուսիո մեջ մեծամասնականների պարտության դեպքում

բ) Եվրոպական որոշ պետությունների կամ զինակցությունների կողմից Տաճկաստանը որպես գործիք Խորհրդային Ռուսիո դեմ գործածվելու դեպքում.

գ) Տաճկաստանի՝ իր արևելյան սահմանները ռազմագիտորեն ապահովելու փարձի դեպքում, որ ասել է՝ Երկրի հայության բնաջնջմամբ կամ տեղահանությամբ, թաթար Ադրբեջանին միանալու և այլ հավանական դեպքերում.

2- Վաղվա մտահոգությունը: Վաղ թե ուշ հայութանը պիտ տրվի տաճկահայակական հողերի մի մասը, որի պաշտպանությունը կազմակերպելու և վարելու համար մեր ժողովուրդը պիտ հենվի նույնպես նախ իր սեփական ուժերին:

3-Փոխվրեժի անհրաժեշտությունը: Սարսափի և պարտվողականության հոգեբանությունից սրբագրվելու համար: Հետևանք՝ դարեր տևող օտար տիրապետության մեր հայրենիքում, և մասնավորապես, տաճիկների՝ Հայաստանում պարբերաբար սարքած կոտորածների և ունեցած զենքի հաջողության, հայությունը մենակ, թե զինակցաբար պիտ կազմակերպի իր փոխվրեժի պատմական գործը, հրամայականորեն պարտության պիտ մատնի Տաճկաստանը, որպեսզի հոգեփոխվի ու ապահովի իր ֆիզիկական և հոգևոր գոյությունը:

4- Նախապատրաստություն: Տաճկական վտանգը, արևելքի և արևմտյան իսլամների՝ Հայաստանի վրայով իրար միանալու քաղաքական ձգտումը, հայության երկրամասային պահանջը Տաճկաստանից, մեր փոխվրեժի հոգեբանական անհրաժեշտությունը. այդ պատճառներից ամեն մեկն առանձին պահանջում է անհապաղ և լրջորեն նախապատրաստվել վաղվա համար:

5- Վաղվա պատերազմը: Դա, ըստ ամենայնի, պիտ լինի գերազանցորեն քիմիական: Հոգեբանականից և տեխնիկականից գատ բոլոր տեսակի գերակշռությունները՝ թվական, քաղաքական, աշխարհագրական և այլն, պիտ դադարեն վաղը վճռական և բախտորոշ դեր կատարելուց: Վաղվա ճակատամարտերի բախտը պիտ վճռի մարդկային հնարագետ միտքը և ոչ կենդանի ուժը: Արվեստագիտության, տարրաբանության, էլեկտրոարվեստագիտության արագ և հրաշագործ առաջադիմության մեր օրերում, երբ այդ վերջինների օգտագործման կարելիությունները պատերազմում դառնում են անսպասելի, մահացու գործիքների և ռազմանյութերի հարածուն ճոխացումն ու կատարելագործումը հնարավոր պիտ դարձնի մեզ նման տեխնիկապես տկար ժողովրդի գլխովին բնաջնջումը:

6- Գերազանցելու միջոցներ: Թրքության ծանոթ առավելությունները կարելի է և պետք է արհամարելի դարձնել մեր հոգեբանական և տեխնիկական գերազանցությամբ, որպիսին հնարավոր է և պիտ ձեռք բերել՝

ա) մեր գոյության և բնաշխարհի առարկայական պայմաններին համապատասխանող դաստիարակությամբ: Վերադաստիարակությամբ պիտ սրբագրել մեր ժողովուրդի հոգեբանությունը՝ դարձնելով նրան իր ամբողջության մեջ ազգորեն ինքնագիտակից, կորովի և մարտունակ, և անհրաժեշտ մասնագիտություններով:

բ) Մեր տեխնիկական գերակշռությունը պիտ ապահովենք՝ հասցնելով վաղվա համար անհրաժեշտ քանակությամբ հրարվեստագետներ, մեքենագետներ, քիմիագետներ, ռազմագետներ, հանքագետներ,

օրաչափներ, ինչպես և արտադրության մասնագետներ:

7- Վարիչ մարմին: Հայ գանգվածների վերադաստիարակության և անհրաժեշտ մասնագետներ հասցնելու գործը վարում է Ազգային Ինքնապաշտպանության Վարիչ Մարմինը՝ ընտրված տեղական մարմինների կողմից:

8- Տեղական մարմին: Ստեղծվում է ամեն մի հայաբնակ վայրում՝ նպատակ ունենալով.

ա) ժողովրդականացնել ազգովին նախապատրաստելու անհրաժեշտության գաղափարը,

բ) հսկել տեղի հայ տարրի վերադաստիարակության գործին,

գ) հովանավորել իր վայրի խոստումնալի և հայրենապաշտ պատանի-երիտասարդներին,

դ) ստեղծել նյութական միջոցներ:

9- Ջինվորական հանձնախումբ: Նշանակվում է վարիչ մարմնի կողմից, որի գործը պիտ լինի.

ա) հայ և օտար ռազմագետների աջակցությամբ մշակել Երկրի հայության քիմիական ինքնապաշտպանության ծրագիրը,

բ) եվրոպական և ամերիկյան քիմիարաններում, բարձր տեխնիկական դպրոցներում, զինվորական ակադեմիաներում, հրարվեստագիտական գործարաններում հասցնել անհրաժեշտ թվով մասնագետներ.

գ) իրազեկ լինել այն բոլոր ռազմարվեստային գյուտերին և նորություններին, որոնցով հարաճուն կերպով հարստանում է եվրոպական և նոր աշխարհի զինվորական միտքը.

դ) զինվորականացնել բոլոր տեսակի պատանի-երիտասարդական միությունները,

ե) ստեղծել զինվորական գրականություն:

10- Հրատարակչական հանձնախումբ: Ունենում է իր օրգանը, որով.

ա) հայ միտքը զբաղեցնում է մեր ժողովրդի գոյության պաշտպանության խնդրով,

բ) պայքարում է պարտվողականության ոգու, անգրագիտության և օտարացման դեմ:

11- Ազգային ուխտի դպրոց: Անսահմանորեն անձնվեր, հայրենապաշտ և գաղափարական երիտասարդ գործիչներ հասցնելու համար հաստատել ազգային ուխտի և ոգու դպրոց, որի կողմից մեր ցեղի նյութական և բարոյական ինքնապաշտպանության գործը դասավանդել և հռչակել որպես նոր կրոն:

12- Նյութական միջոցներ: Մեր ժողովրդի փրկության գործը վարելու համար անհրաժեշտ նյութական միջոցները պարտադրորեն հոգում է ի՛նքը՝ հայությունը հետևյալ ձևով. ամեն մի հայ մարդ՝ ազգային տուրքի անվան տակ, վճարում է գալիական մի ֆրանկ: Ամեն հայ ընտանիք՝ այնքան ֆրանկ, որքան անդամ ունի:

Անտառներում նեղ ու դարձողարձիկ ճամփաների վրա երես առ երես իրար կհանդիպեն առյուծն ու վագրը: Նրանք կանգ կառնեն, գետնին միավաճի պես, մարմինները կծկված ետևի երկու ճկուն ոտների վրա՝ պատրաստ ոստույնի: Ճիրանները դուրս, մազերը փշաքաղ, բերանաբաց՝ ամեն մեկը կամենում է զարհուրելի ծամածռություններով ահաբեկել, սրտաթափ դարձնել հակառակորդին և խեղդել... Անսահման զգուշությամբ՝ մեկը, միաժամանակ և մյուսը, իր մի ոտը շարժում է քիչ ետ: Քիչ անց անաղմուկ և կամաց նույն են կատարում մնացած ոտները: Եվ, գրեթե աննկատելի՝ հակառակորդի համար, միաժամանակ հեռանում են իրարից: Մակայն, միշտ երես առ երես, մինչև որ երկուստեք նահանջը նրանց միջի տարածությունը կդարձնի ավելի մեծ, քան պետք է մի հանկարծակի և դավադիր ոստույնի համար: Այլևս հակառակորդները դարձնում են իրենց թիկունքները, վերստանում իրենց բնական կեցվածքը, և, քաշվելով իրենց թագավորության սահմաններից ներս, կորչում են անտառի մեջ: Նույնը, գրեթե նույն բանն է կատարում և ազգերի կյանքում, երբ նրանք երես առ երես և սպառազեն հանդիպում են իրար, իրենց երկրի սահմանագլխին:

Վա՛յ նրան, ով տկարություն ցույց տվեց. մա՛հ է:

Վա՛յ նրան, ով անկարող եղավ անթարթափ ու շեշտակի նայելու հակառակորդի աչքի մեջ. մա՛հ է ստույգ:

Կորած է այն կողմը, որ անգոր է սարսափ ազդելու, ավելին՝ ավելի սարսափելի լինելու, քան հակառակորդը: Հա՛յ երիտասարդություն, վաղը, երբ թրքությունը փորձեց պղծել Հայրենիքիդ սահմանների սրբությունը, պիտ կարողանա՞ս ավելի սարսափելի լինել, քան թշնամին: Պիտ կարողանա՞ս վագրային կեցվածք ցուցադրել:

Պատասխանի՛ր, պիտ կարողանա՞ս.....

ԲԱԽՏՈՐՈՇ.....ՄՏԱՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Երբեք տեսնված չէ, որ ժողովուրդն ավելին չտար, քան կարող են պահանջել իր առաջնորդները: Ժողովուրդներն այն են, ավելի ճիշտը՝ դառնում են այն, ինչպիսին որ համարվում են իրենց մտավորականության կողմից: Մի ժողովուրդ, որ իր ղեկավար տարրերի կողմից համարվում է <<փափկամարմին>> կենդանիների տեսակից, երբեք չի լինի հաղթական ու հարգված: Տկար, քաղաքականապես մուրացիկ և դիպվածով գոյությունը քարշ տվող, ահա՛ նման ժողովուրդը:

Պարտվում է մի ժողովուրդ, հենց որ իրեն պարտված է զգում մտավորականությունը: Կորած է այն ազգային դատը, որի ղեկավարները կորած են այն համարում: Պայքարում տեղի է տալիս այն կողմը, որի առաջնորդող տարրերն առաջինն են հուսահատվում: Այո՛, հանձին ժողովուրդների, միշտ էլ չափվում են իրենց մտավորականությունները, հաղթում կամ պարտվում իրենց առաջնորդող տարրերը:

Եվ չի պարտվում այն կողմը, որ չի ուզում պարտվել: Պիտի չպարտվեր հայ ժողովուրդը և հոգեբանորեն, եթե նրա մարտավարության մի խոշոր մասը չնետվեր պարտվողական ոգու գիրկը: Դժբախտաբար, այսօր նա ոչ թե իրեն պարտված է զգում, այլև պարտվողական: Նրա որոշ տարրերը մեր պարտության և բարոյալքումի օրերին ոչ թե չկարողացան բարոյական շանթարգել հանդիսանալ զանգվածների համար, այլև պարտվողականության քարոզիչներ և բարոյալքիչներ դառնան: Չուրկ ապագայի զգացումից, ինչպես և ազգային բարոյականից, նա առանց մի հատիկ իսկ հարված փոխանակելու փորձի, թշնամուն հանձնեց իր դիրքերը, որին այնքա և մեծացրել էր տկարի իր երկչուտ երևակայությունը: Նա բառացիորեն բաժանեց ճակատագիրը ծանոթ առակի այն դժբախտ եղնիկի, որը օդի մեջ քամուց տարուբերվող փետուրից սարսափահար, նետվում է... ուղղակի որսորդի գիրկը: Նա նմանվեց այն գորամասին, որ ոչխարների հոտի բարձրացրած փռու ամպը թշնամի համարելով, փախչում է գլուխը կորցրած և ընկնում... թշնամու ամրացրած բնակատեղին:

Ամենակարող է այն առաջնորդը, որ կարողանում է անպարտելիության հավատ ներշնչել իր ժողովրդին: Ժողովրդասպան է նա, որ իր նկուն կեցվածքով տկարացնում է իր ժողովրդի ուժը և կարողության գիտակցությունը: Վերջինին նմանվեց մեր մտավորականության մի մասը: Տեղի տվեց առանց մի հատիկ պատվո վերք ստանալու, նա փախավ և ոչ նահանջեց կովադաշտից և իր դասալիքի հոգեբանությամբ բարոյալքեց թիկունքը: <<Վա՛ տ է մեր ժողովուրդը, տգետ, անարի>>, - ամենուրեք հայտարարեց մեր սրտաթափ եղած մտավորականը: <<Նա չի կովում, նա չկովեց և ինչպե՛ս կարող էր կովել տաճիկ բանակի դեմ>>, - գրեց ու տարփողեց ծանոթ մտավորականը: <<Լինենք համեստ և բավականանք քշով, ո՛վ ասեց, որ անպայման պետք է անկախ լինել՝ ապրելու համար, ապրենք այնպես, ինչպես որ կուզեն թուրքն ու բոլշևիկը, և ոչ թե այնպես, ինչպես որ հայ ժողովուրդն է ուզում... ահա՛ այսպես գրեց, խոսեց և դեռ չարախոսում է անմիտ պարտվողականը: Տխուր, մեռորեն տխուր է պարտվողական մտավորականի պատկերը: Գլուխը կորցրած, նա այսօր ոչինչ չի խնայում վերջնական դարձնելու հայ ժողովրդի պարտությունը: Ազգային աստվածությունները մի աման ապուրի հետ փոխելուց հետո, նա այժմ իր վատությունը փիլիսոփայելով է զբաղված: Այլազան են, ընթերցո՛ղ, պարտվողական հայ մտավորականի հոգևոր դիմադրությունները:

Մեկն այդ փաղագնից հոգևոր ստրկություն է քարոզում՝ հորդորելով հայությանն ապրել <<խոնարհության հովտում>> և է՛լ չերազել անկախության մասին: Երկրորդը գտնվում է, թե թուրքից լավը բոլշևիզմն է, որի կարմիր փորձարկության համար հայությունը հավատարմորեն պիտ նյութեր մատակարարի: Երրորդը՝ կենդանի հողմացույցը, և՛ այս է, և՛ այն: Չորրորդը չգիտի, թե ինչ է ուզում, ամեն ինչ է և ոչինչ: Հինգերորդը... Նույնն են բոլորն էլ էությամբ՝ ստրկամիտ, տկար, պարտվողական: Մրանք կուզեն ապրեցնել հայությունը որպես կենդանի ողորմելիություն, արտաքին ողորմություններով:

Խոսե՛ք հետները, լսե՛ք իրենց և պիտ հասկանաք սրանց խորշակահար հոգին, որ մատնում են իրենց ամեն մի խոսքի և շարժումի մեջ: Մրանք ասում են, - եթե ամեն ինչ դեռ կորած չէ, եթե կարելի է և պետք է որևէ բան անել հայ ժողովրդի ճակատագրի դաժանությունը մեղմելու համար, այդ պիտ արվի վաղվա սերունդների ձեռքով, և ոչ մեր, որովհետև այլևս չենք ուզում մեր կերն ու հանգիստը

զոհաբերել:

Օ, այդ եսապաշտ ու անարի արարածները: Եթե սրանք հնարավորություն ունենային հայ ժողովրդի գոյությունը զրնգուն դրամի վերածելու և տրամադրելու իրենց հոգեպես հաշմանդամ և դյուրասեր սերունդին՝ այդ վերջինի հացն ու անդորրը ապահովելու համար, պիտի չնեղվեին ասելու՝ <<մեզանից հետո թկուզ ջրհեղեղ>>: Ուր մարդիկ խոստովանում են իրենց տկարությունները, բայց չեն ամաչում տկար լինելուց՝ հոգևոր ստրկություն է տիրում այնտեղ: Այդպիսին են մերոնք՝ հայ պարտվողականները, տկար, բայց տկարությունից չամաչող: Հոգեպես կաթնեղբայր, իրար նման, որոնց մեջ կա, սակայն, ամենավտանգավորը: Դա ջատագովն է թրքական կողմնորոշման: Հագեբանորեն հասկանալի է և այդ ամոթալի երևույթը հայ մտավորականության որոշ մասի մեջ: Վախը, սարսափը թշնամուց՝ սպանում է դեպի այդ թշնամին տածած մեր ատելությունը: Պիտ ներել թրքության և մոտենալ նրա անմիջական դրկիցը լինել, տկար հարևանը:

Մտքի և հոգու ինչպիսի՝ աղքատություն:

Հեռատես դիվանագետ չէ խոսողը, այլ ծանոթ պարտվողականը, որ չի ամաչի ծիծաղելի դառնալ իր ողբերգանքի մեջ:

Ներել լ նրան, որից ծեծվել ես, թքվել, անարգվել:

Ներել լ նրան, որին քեզանից ուժեղ ես զգացել և ծունկի եկել նրա առջև:

Ներել լ իր տիրոջը, իր բռնակալին, իրեն հաղթողին: Ինչպիսի՝ մահացու տգիտություն և բարոյական անկում:

Իսկ եթե թրքությունը, հայ պարտվողական, կարիք չզգաց քո ներումի ստրկական արտահայտության և թքեց քո և քո ներումի երեսի՞ն: Իսկ եթե թրքությունն ասեց, <<Սրի քաշելով հայության կեսը՝ ես արձանի ու պսակի արժանի գործ եմ կատարել իսլամի համար: Եվ եթե վաղը սուրս երկարեց քո մյուս կեսի վզին, քո ստրկական ներումը չի փրկի քեզ>>: Եթե այսպե՛ս խոսեց՝ Արևելքի մարդաստիպ բորենին: Եթե լեզուն դրված լիներ միայն ճշմարտություններ ասելու համար՝ թրքությունը պիտ ասեր մեզ.

-Գիտեմ, որ իմ ներկայությունը Եվրոպայում շատ կարճ ժամանակի խնդիր է: Գիտեմ, որ այսուհետև առաջանալու մի հատիկ ճամփա ունեմ՝ ռուսահայության գերեզմանի վրայով դեպի Անդրկովկաս: Գիտեմ, զգում եմ և այն, որ հետայսու իմ գործը պիտ լինի ծեծվել եվրոպական ուժերից և ծեծել հայությունը, ծեծել ձեզ՝ վերջնականորեն պարտվածի սպանիչ հոգեբանությունից գերծ մնալու համար: Ավելացնեմ և այն, թե հաղթանակի իրավունքն է՝ զրկել պարտվածին փոխվրեժի դիմելու, ինձ վնասելու հնարավորությունից:

Եթե դարավոր թշնամիդ այսպե՛ս խոսեց քեզ հետ: Եվ կարիք կա՞ խոսքի՝ թրքությունը ճանաչելու համար: Մի՞ թե խոսուն և հասկանալի չէ նրա հայադավ լռությունը: Միջազգային բարոյակա՞նը: Բայց այդ հակաբարոյական թուրքն ու հայ պարտվողակա՞նը հիմքը պիտի դնեն ցեղամիջյան բարոյականության: Վա՛յ և՛ այդ բարոյականին, և՛ հայության: Երբեմն աշխարհի կարեկցությունը, երբեմն ծիծաղը շարժող մեր պարտվողականները կիսով չափ քաված պիտ լինեն իրենց մեղքը, եթե հայությունը ծիծաղելի չդարձնեին իր խոր դժբախտությունների մեջ: Այո՛, ծիծաղելի է տկարի ներումը, ինչպես և նրա հիշաչար ոգին: Մարդկությունը, և ամենից առաջ թրքությունը, իրավացիորեն, մեր ներումն ու հաշտ ոգին պիտ վերագրի մեր նվաստության և ոչ մեր մեծահոգության: Տկարին իրավունք չէ տրված մեծահոգի լինել: Նա չի էլ կարող այդպիսին լինել: Մեր ներումը կշարժեր աշխարհի նողկանքը միայն: Ներելով, մենք հաստատած կլինենք, թե մենք արժանի էինք այն ամենին, ինչ որ ապրեցրեց մեզ թրքությունը: Ապացուցած կլինեինք և այն, թե իսկապես անկախության անարժան հավաքականություն ենք, գոհ՝ մեր վիճակից: Ներելով, մենք մատնած կլինենք մի այլ բան, թե մահացիորեն տկար ենք, և թե այդպիսին էլ պիտ մնանք հավետ: Իսկ նմանը պիտի չհանդգնի անկախ Հայրենիքի մասին երազելու, ինչպիսի աշխարհագրական սահմաններով էլ լինի դա:

Ներել լ եք ուզում՝ հաղթե՛ք նախ: Բայց թող չանհանգստանան մեր պարտվողականները: Մի օր հայությունը պիտ ների թուրքությանը, բայց ոչ ծունկի եկած նրա առջև, պարտվելուց հետո, այլ նրան ծնկի բերած՝ ծեծելուց հետո: Պիտ ներենք մի օր Արևելքի չարագործին, բայց նրան պարտության մատնելուց հետո:

Ասված է՝ <<հաղթի՛ր և ապա անցիր պարտյալի կողմը>>: Մի հաղթություն և մենք կներեք թուրքին: Կասկածո՞ւմ է մեր անօրինակ մարդկայնության մասին հայ պարտվողականը: Թող լսի, ուրեմն, մեր հաղթական նահապետի խոսքը. <<Բայց Հայկ վեհանձն ու բարեպաշտ, կուտայ դիականց պատվավոր գերեզման բլուրի վրայ: Իսկ Ներքովթայ մեծազանգված մարմինը դիապատելով մեծաճոխ

հանդերձանք կտանեն ի Հայս լեռնակեաց հաղթական արծիւք, ուր հիմա Թորգոմա արքայական տան մոտ կը ննջե զքուն յավիտենական ազատագաց ոխերիմ թշնամին>>: Ճիշտ այսպէս, հայկաբա՛ր պիտ վարվենք և մե՛նք թրքոյթյան մեռելտոտի հետ, նրա <<մեծագանգված դիակի>> հետ, երբ որ հաղթեց մեր սուրբ: Մենք չենք ջախջախի մեր սվինից վիրավոր թուրք զինվորի գանգը, որովհետև մերը չէ այն շնական վարդապետությունը, որ տարբերություն չի դնի չարի և բարու միջև: Մենք չենք շնանա նրա գեղեցկուհիների հետ, չենք կրոնափոխի նրա որբերը, քանզի մերը չէ այն ցեղը, որի մեջ դարերով և դարերով շունը ավելի՛ ուժեղ է եղել, քան մարդը:

Մենք մարդ, ավելի քան մարդ կլինենք թրքոյթյան հանդեպ, երբ մեր սուրբ նրան ծունկի բերեց մեր առջև: Իսկ մինչև այդ օրը, նա մեր գլուխը, իսկ մենք նրա գարշապարը պիտ փնտրենք: Որովհետև նա չի կարող մարդ լինել մեր նկատմամբ: Նա չի գղջա մեզ հասցրած անլուր չարիքների համար, իսկ մենք ներելու համար պիտ ճգնենք լինել նրանից ուժեղ: Ա՛հ, գիտեմ, չկա աստվածորեն ավելի վսեմ ու գեղեցիկ շարժում, քան մեր սրից ու գնդակից զարնված հակառակորդի վերքերը կապելը: Ինչպէս չկա ավելի բարբարոս արարք, քան վիրավորներին նոր վերքեր հասցնելը: Գիտե՛մ, գիտե՛մ, արժի ներել, իրեն ուժեղ զգալու համար: Գիտե՛մ, աստվածային արարք է ներումը, բայց ուժեղի, հաղթականի:

Ներե՛լ էք ուզում, արիացե՛ք, հզորացե՛ք, հաղթե՛ք նախ: Ասում են՝ մեր տխուր Արևելքում նվաստությունը ծառայել է որպէս ինքնապաշտպանության միջոց: Հայ պարտվողականը այդ զազիր գենքից գատ այլ բան չեն գտել հանձնարարելու մեր ժողովրդին: Չեն հասկանում, որ նվաստություն՝ ասել է շպարված թուլություն, որ միշտ էլ, վաղ թե ուշ, պատժվում է չարաչար: Մեր միամիտները չեն հասկանում, որ նվաստությունը ժողովուրդների համար ավելին չէ, քան փտած եղեգն, որին կոթնել են հրավիրում հայությանը:

Նվաստություն, ներողամտություն, խոնահրություն, սրանցով գուցե և կարելի լինի երկարել հիվանդությունը, բայց այս բարոյագուրկ միջոցները չեն փրկի նրան ո՛չ հիվանդությունից, ո՛չ էլ՝ մահից: Փրկություն չէ հոգեվարքի երկարումը: Ինչպէս և ցավերի ժամանակավոր մեղմացումը, երբ հիվանդությունը պիտ շարունակի մնալ և սպառնալ մահվամբ: Ցավերը վերացնելու համար՝ հիվանդությունը, պատճառներն են, որ պետք է գտնել: Թուլություն է, որ պետք է խաչ հանվի: Անիծված թուլությունը, որի պատճառով դարերով տառապանքի և ստորացումի դառն բաժակն է դատարկել մեր ժողովուրդը: Գիտակցենք վերջապէս, որ ժողովուրդների բախտավորության և անբախտության, հզորության և տկարության աղբյուրը գտնվում է իրենց մեջ: Հայ հոգուց դուրս չէ և հայ տառապանքի, անլուր քաղաքական գրկանքների աղբյուրը: Հարազատե՛ք այդ ճշմարտությունը, հա՛յ երիտասարդ, հասկանա՛նք՝ փրկվելու համար: Բայց մի՛ թե տկար ժողովուրդ է օրվա հայությունը: Մի՛ թե նա կարող էր և տկար մնալ՝ իր կեսը թրքական վայրագոյթյան սրին հանձնելուց հետո: Մինչև մեր ցեղի մի մասի ողջակիզումը, դեռ հոգեբանորեն հասկանալի էր մեր տկարությունը: Իսկ այսօր, երբ կա թրքոյթյան կողմից մի միլիոն հայության ոչնչացումի փաստը, իրեն այսօր էլ տկար զգալ կնշանակի ապրելու անարժան լինել:

Չէ՛, չէ՛, չի՛ կարելի հազար և հազար գոհեր տալ և մնալ նույնը հագեպէս: Չի՛ կարելի հազար և հազար մեռելներ ունենալ և բարոյական անզորությամբ տառապել: Դա կնշանակեր մարդկային ցեղից չլինել:

Ա՛հ, մեռելների անչափելիորեն զարհուրելի ուժը: Մի միլիոն անհանգիստ և վրեժխնդիր ուրվականներ, ահա՛ մեր ուժը, որի նմանը չի ունեցել աշխարհի ոչ մի ժողովուրդ: Բայց, ամո՛թ մեզ, հայությունը չօգտվեց այդ ուժից, չօգտվեց, որովհետև շուտ, շատ շուտ մոռացավ իր մեռելներին: Աշխարհը կսպասեր, որ այն հրեշային չարչարանքներից, որոնց դատապարտեց մեզ <<վայրագոյթյան, ծուլության, և գողության միայն ընդունակ ցեղը>>, աշխարհը կսպասեր, որ, ահա՛, հայ մտավորականության շարքերից դուրս կգան ծայրահեղապաշտներ, անհաշտներ՝ գայլի հոգեբանությամբ, կսպասեր, որ ահա՛ հայ տառապանքը կծնի ուխտվածներ, դեմոնական տիպեր՝ սրբազան խենթությամբ: Կսպասեր, որ այլևս հայությունը պիտ սովորի խոսել մարդկության հետ այնպէս, ինչպէս որ կարող էր և պե՛տք է խոսեր բազմաբնույթ ողջակեզների տեր ժողովուրդը: Բայց ավա՛ դ, հայությունը, աննշան բացառությամբ, շարունակեց մնալ նույնը՝ տկար ու մուրացող: Հայության ճակատագրի վարողները չգիտցան խոսել աշխարհի հետ, որ բնագղական արհամարանք ունի դեպի տկարն ու լավկանը:

Գերմարդկային ցավերից խելագարվածի լեզվով խոսելու փոխարեն, նա խոսեց կանացի քրիստոնեության լեզվով: Գերագույն վշտի մեջ կատաղելու փոխարեն, նա մնաց միևնույն <<բնականոն ջղերի>> տեր ժողովուրդը: Նա չխոսեց բռնամահ եղած հայության կեսի լեզվով: Նա, որ

կարող էր այնպես վարվել, որ թուրք պետության ներկայացուցիչները, Թուրքիո սահմաններից դուրս չերևան, նա, որ կարող էր մի միլիոն չարչարամահ եղած հայերի ուրվականներով՝ առանց բանականների և մարտանավերի, սարսափով պաշարել Թուրքիան՝ կտրելով նրա հարաբերությունները արտաքին աշխարհի հետ, նա, որ կարող էր ահաբեկել մարդկության խղճատանքը վարող հրեշների երևակայությունը, որի վրեժխնդրական ամեն մի շարժումը հիացումով պիտ լցներ մարդկության սիրտը՝ նա ոչինչ արեց իր գերագույն վշտից մղված: Եվ աշխարհը հիացում ու սարսափ զգալու փոխարեն, զզվանք ու զայրույթ զգաց մեր նողկալի կանացիության հանդեպ: Ինչո՞ւ այդպես: Ինչո՞վ բացատրել այդ տխուր երևույթը:

-Մեր կուլտուրականությամբ, - պիտ աճապարեն պատասխանել մեր պարտավորականները:

Կենդանի և թքելի՛ կուլտուրականություն, որ կայանում է անհամ ոտանավորներ գրելու և մի քանի եվրոպական լեզուներ գործածելու կարողության մեջ: Ծիծաղելի՛ կուլտուրականություն, որ մեր ժողովուրդը դարձրել է որք ու որբախնամ: Ջայրույթից չէ՞ս դողում դու, հա՛յ երիտասարդություն, որ մի միլիոն հայրենակիցներից ողջակիզումն իսկ չկարողացավ խռովել հայրերից մի մասի հոգևոր մրափը: Դու չե՞ս դողում սրբազան կատաղությունից, որ մեր ցեղի միտքն ու բազուկը, իրենց վրեժխնդրական մոլուցքի մեջ, սատանայի հետ իսկ զինակցելու փոխարեն, մնացին գերին քաղաքական տոլստոյականության: Վրեժի ու քանդումի՛ աշխարհին ծանոթ և անծանոթ արվեստներին աշտակերտելու փոխարեն, որ վաղը ի վիճակի լինի հրով և երկաթով պատժելու բարբարոսությամբ հիվանդ թրքությունը, քո սերունդն այսօր, իր հայրերի շնչով թրծված, հետևում է մի կտոր հաց ապահովող գիտությանը:

Մթափվի՛ր, հա՛յ մարդ, ուշքի՛ եկ, քանի դեռ ուշ չէ, այլապես՝ մարդկությունը, որ դեռ սպասում է քո սրբազան խենթության, մի օր հուսախաբ պիտ թքի մեր ժողովրդի անունին: Մարդը, որ ստրկացած է պարտավորական հայի մեջ, պիտ մարդկայնանա: Հայ մտավորականությունը իր ամբողջության մեջ պիտ ազատվի ստրկական և սարսափելի հոգեբանությունից:

Պիտ արիանա նա: Պետք է ազատվել և ոչ թե միայն ազատագրվել: Մինչև որ հայ մարդը չզգա իր ուժերի գերագանցությունը, չի ազատվի պարտավորական հոգեբանությունից, չի փրկվի նա: Թրքական կողմնորոշում, ներում, հաշտություն՝ այդ ամենը կոչված է սնուցանելու մեր տկարությունը և նախապատրաստվելու թուրք զենքի վաղվա հաղթանակը Հայաստանում: Այսպես՝ մեր մտավորականության թևաբեկ մասը, իր առաջնորդության ապավինած ժողովուրդը վաղվա հաղթանակի համար նախապատրաստվելու փոխարեն, կլանված է մի ամոթալի խնդրով:

-Օտար լուծերից ո՞րն է տանելին, ցանկալին, - ահա՛ հարցը, որով նա զբաղեցրել է հայությունը: Օտար տիրապետության դեմ անողոք պայքար կազմակերպելու և վարելու փոխարեն՝ նա առաջարկում է իր ժողովրդին ընտրել այս կամ այն օտար լուծը:

Փոքրագույն ին, տգիտություն ին, ստրկամտություն ին: Այդ հրեշները, միացած՝ հայ պարտավորականի մեջ, նրան մղել են ժողովրդասպանության: Ժողովրդասպանություն, այո՛: Ներսես Մեծը, լսելով Հայաստանի գլխին եկած դժբախտությունների մասին, հունական օժանդակ գորքերով կմտնի Հայաստան: Մերուժանը, հրամայելով բերդի պատերից կախ տալ հայ նախարարների կանանց, կթողնի Հայաստանի սահմանները և օգնություն կխնդրի Շապուհից: Կհասնեն պարսից գորքերը և դավաճանը կշարժվի Հայաստանի դեմ: Կոփվը կսկսվի Ձիրավի տափարակի վրա... երբ Ներսես Մեծը կբարձրանա Նպատ լեռը, ձեռքերը կբարձրացնեն դեպ երկինք և աղոթելով, կիջացնեն ձեռքերը, մինչև որ չեն հաղթի հայերը:

Ահա՛ հաղթելու գաղտնիքը:

Ներսես Մեծը լեռան վրա: Ինչպիսի՛ վեհ պատկեր: Ինչպիսի՛ վսեմական նյութ հանճարեղ վրձնի և մտահայեցողության համար: Իսկ առաջնորդի համար՝ սկզբունքը և վախճանը իմաստության: Ռազմավարի համար՝ հաղթելու գաղտնիքը, նշանակը այդ աստվածային գաղտնիքի, որ շարունակում է արձանացած մնալ մեր պատմության ոսկե էջերից մեկի վրա:

Մեծ Պարթևը լեռան վրա: Միբուր էմ ապրել ու վերապրել այդ կախարդիչ պատկերի գեղեցկությունն ու վեհությունը: Նրա՛ իմ մեջ առաջացրած խոկումներից թելադրված է, ես հաճախ մտովի կայցելեմ մեր հին ու նորագույն ռազմավարները, մեր պարտության և հաջողության պատճառներն ինձ համար պարզելու ցանկությամբ: Եվ գտել եմ, որ այն բոլոր դեպքերում, երբ Ներսես Մեծի նման մեկը <<բարձրանա լեռը>>, երբ մեր ցեղը լարել է իր բովանդակ ուժերը և չի տկարացել հոգով, մինչև որ տեղի կտար թշնամին, մի շտ էլ հաղթության դիցուհին իր ոսկե մատներով պսակադրել է հայ զինվորի ճակատը: Իսկ երբ չի գտնվել պարթևատիպ առաջնորդը, որ կարողանար լարված պահել ժողովրդի ուժերը, չթուլացնել ժողովի բազուկը, մինչև որ կտկարանար թշնամին, երբ

պասկել է կատարյալ առաջնորդը, պարտությունն ու ամոթն են եղել հայ գործի բաժինը: Մի ժողովուրդ, որ եղել է և կարող է լինել ուժեղ, բայց իր մտավորականության մի մասի հոգևոր ծուլության բերումով շարունակում է մնալ տկար:

Եվ աշխարհը ասում է նրան՝ արիացի՛ր կամ մեռի՛ր: Ոչ մի չար աստվածություն հավիտենական թուլության չի դատապարտել քեզ, հայ պարտվողական: Դու տկար ես, որովհետև քեզ պակասում է գիտակցությունը ուժեղ լինելու կարելիության: Քեզ տկար ես զգում, որովհետև հոգու արիություն չես ունեցել թրքությանը տկար տեսնելու: Ուժը չի պակասում քեզ, այլ՝ ուժեղ լինելու կամքը: Պակասում է հայրենապաշտությունը, որ հզորացնել գիտի: Քեզ պակասում է բարձր նպատակը և ոչ իրագործելու միջոցները:

Գարշի՛ր, գարշի՛ր թուլությունից և պիտ ուզենաս լինել, և պիտ լինես ուժեղ: Իսկ երբ քեզ հոգով ուժեղ զգացիր, պիտ տկարանա թրքությունը, որին և պարտության պիտ մատնես՝ ներելու համար: Ապառաժ լեռան կոթնած չեն մեր մտավորականության և այն տարբերը, որոնք օրվա անելիքները թողել են՝ մասամբ եկող սերունդներին, մասամբ էլ՝ եվրոպական դիվանագիտության: Կարծեք, սրանք էլ դեռ համոզված չեն, թե եվրոպական մարդկության համար միշտ էլ գետին փովածը, միշտ էլ ընկածն է մեղավոր: Տկարը մեղավոր է, որ տկար է՝ ահա՛ դատավճիռը: Իր պետության շահը, ահա՛ գերբարոյականը պետական գործիչների համար: Սրանց սիրտը՝ Նապոլեոնի արտահայտությամբ՝ գլխումն է լինում: Սրանց համար նպատակը բարոյականացնում է այն բոլոր միջոցները, որոնք իրենց պետության ուժեղացման և բարեկեցության կճառայեն: Ազգային եսականության հզորացումը՝ սա՛ է տիրող իրապաշտ քաղաքականությունը: Ահա՛ թե ինչու այս կամ այն պետության ճակատագիրը վարողները երբեմն իրենց թույլ են տալիս արարքներ, որ թույլ չէին տա որպես սոսկական մարդ: Արդ, թե ինչու պիտ հասկանալ և ոչ թե դժգոհել և անիծել աշխարհը: Միամտորեն չպահանջենք, որ աշխարհը լինի այն, ինչպես որ մենք ենք ուզում, այլ՝ ազգովին մենք դառնանք այն, ինչպիսին լինել դա՛ է թելադրում:

-Եղի՛ր ավելի բարձր էակ, քան մարդը: Ի՞նչ, երիտասարդ հայություն, պիտ դառնա՞ս մեր դյուցազնախառն սերունդը, պիտ կարողանա՞ս կատարել ժամանակի պահանջը ու փրկել՝ ապագան վտանգված մեր ժողովուրդը:

Ցանկության դեպքում՝ ԱՅՈ:

ՎԵՐՋԻՆ ԽՈՍՔ

Գերագույն հաճույք է ինձ համար վերհիշել, թող հիշեցնեմ և քեզ, ընթերցող, մի այլաբանական և իմաստալից պատկեր Կառլ Հաուպտմանի ծանոթ թատրերգությունից: Տարվա այն եղանակն է, երբ բոլորը ձգտում են դեպի լեռները: Անսպասելիորեն, <<Հսկաների Լեռան>> վրա պայթում է փոթորիկը: Մարդիկ ապաստան են գտնում փրկարար տանը: Այնտեղ երգ, երաժշտություն, հանգիստ կա: Դուրսը փոթորիկը կրկնապատկել է իր կատաղությունը: Երկնահաս կատարների վրա հայտնվում է արծվահայաց մի տղամարդ՝ ջահել, գլխաբաց, գանգրահեր: Նրա կողքին ընթանում է մի ամենի գամբիկ՝ իր թեթևորեն թամբված և ապերասան ձին: Մեկը՝ պատկերը ուժի, մյուսը՝ խելահեղ թռիչքի: Մարդը կանգ է առնում ժայռերի վրա և խոսում ինքն իրեն: Հայտնվում է մի ուրիշը՝ սպառազեն հրեշտակի պատկերով: Առաջինը՝ <<Լեռների Պահակն>> է, երկրորդը՝ համագերմանական Ազատության և Միության թևավոր բանբերը: Նայի՛ր և տե՛ս, - ասում է այդ վերջինը և նշանացի ցույց է տալիս ընկերոջը՝ բարձրացող փոթորիկի ալիքները: Անհամար զինավառ գանգվածներ՝ ատելությամբ զինով և ոգևոր: Նրանք կուտակվում են Արևելքում, Հարավում, Արևմուտքում: Շարժվում են լեռներով, գետերով, ծովերով: Նրանց ոտքի տակ տրորվում է և երկինքը, օդը: Գալիս են գերման մշտաջահել հայրենիքի դեմ:

Ժամանակն է, ահագանգի ժամը: Լեռների Պահակը պիտ արձակի իր ճիչը, նա հեռուները պիտ

նետի իր աղաղակը:

-<<Հայրենիքը վտանգի մեջ է, արթնացե՛ք>>... Կանչը գնում է, հասնում հեռուները, բայց մնում անարձագանք:

-<<Մեկ է՛լ>>, - թելադրում է Ազատության Ոգին:

-<<Հայրենիքը վտանգի մեջ է, արթնացե՛ք>>...

Թույլ արձագանք: Լռել են երգն ու երաժշտությունը փրկարար տանը, բայց ոչ ոք դեռ դուրս չի նետվել: Անհանգիստ՝ Լեռների Պահակը նետվում ձիու վրա և շեփորում զարհուրելի ուժով:

-<<Հե՛յ, հայրենիքը վտանգի մեջ է, արթնացե՛ք, փրկե՛ք>>...

Այժմ ոտքի վրա են բոլո՛րը, բոլո՛րը: Ամեն ոք աճապարում է դուրս և ի զեն: Այժմ ոտքի է ողջ ցեղը և լսվում է նրա երգերից ամենագոռն ու էլեկտրացուցիչը:

Դո՛ւ, հա՛յ երիտասարդություն, պիտ ուզեի, որ դու լինեիր <<Լեռների Պահակը>> մեր կյանքում: Եվ պահապան հրեշտակը մեր Ազատության ու Միության: Պիտ ուզեի, որ դու հաճախ ու հաճախ հայ աշխարհի ամբողջ տարածությամբ արձակեիր անհանգիստ աղաղակդ:

-Հե՛յ, վտա՛նգ կա, թրքական վտանգ սև ամպի պես կախված Հայաստանի գլխին, վտա՛նգ, որ միայն եռթնիցս կույրերը չեն տեսնում: